

ئەم نووسىنە، وەرگىراوى كوردىي تويزىنەھىكى "ئەنستىتوى تويزىنەھ و گەشەپىدانى كوردستانە" بە زمانى ئىنگلىزى، لەژىر ناوونىشانى:

Sociopsychological and Sociodemographic Predictors of Voting in Kurdistan

---

پالەنرەكانى دەنگدان لە كوردستان لە پرووى دەروونناسىي كۆمەلایەتى و دیمۆگرافىي كۆمەلایەتییەھ

د. نارىن ئاكرەھى، دكتورا لە زانستى كۆمپيوتەر، دىپلۆماى بالآ لە گەشەپىدانى سەرچاوه مروییهكان

لەھوند ماىوار، قوتابىي دكتورا لە سەرکردایەتى و دەروونناسىي رىكخراوھىي

ھوسىن كوردنەژاد، ماستەر لە جوگرافىي مرویي، ماستەر لە پەرەسەندنى دیمۆكراسى

پیرست

- پوخته... ۳
- راسپاردهی در یژ خایهن... ۴
- راسپارده بو هه لېژاردنی داهاتوو..... ۱۱
- پیشهکی ۱۴
- میتو دۆلۆژی... ۱۷
- ئامانجی تو یژینهوه ۱۷
- کورتهی لیکۆلینهوهکانی ئیستا ۱۸
- راپرسییهک له سهر پالنه رهکانی دهروونی و کۆمه لایهتی دهنگدان.... ۱۹
- پیانه..... ۲۰
- گۆراوهکانی دهروونی-کۆمه لایهتی... ۲۱
- گۆراوهکانی دیمۆگرافی و کۆمه لایهتی..... ۲۲
- ریبازی شیکاری ۲۳
- ئهنجام..... ۲۴
- ریژهی (چه ندایهتی) دهنگدان و هۆکارهکانی دهنگدان/دهنگنه دان... ۲۵
- رازیبوون به خزمهتگوزارییهکانی حکوومهت..... ۲۷
- که رهسته و پیوهندیی پالنه ره سه رهکییهکان... ۲۹
- شیکاریی میانگیری..... ۳۰
- گفتوگۆ ۳۲
- بابهتی زیاتر..... ۳۷

Variable: گۆراو

Predictor: پالنه ره

Sample: نمونه

پوخته

له ههلبژاردنی ئۆکتۆبهری سالی 2021 دا ریزهی بهشداریکردن له عیراق و ههریمی کوردستان به بهراورد لهگهڵ ههلبژاردنهکانی پیشوو دابهزینیکی زۆری نیشان داوه. مشتومری زۆر ههیه سهبارهت به هۆکاره شاراوهکان بۆ کهمی ریزهی بهشداریکردن له ههلبژاردنی رابردوودا، بهلام هیشتا زۆر کهم له هۆکارهکانی بهشداریکردنی هاوولاتیانی کوردستان له دهنگدانا ناسراوه. پرۆژهی توێژینهوهکهمان یهکهمه بۆ ههلسهنگاندنی سیستهماتیکی ئهو پالنههره جۆراوجۆرانهی که هۆکاری دهنگدانن، ئهمهیش له ریگهی بهکارهینانی داتاوهره له نمونهیهکی گهورهدا ئیمه چهند فاکتهریکی کۆمهلایهتی و دهروونیمان بۆ دهنگدان له کوردستان تاقی کردووتهوه. به گشتی توێژینهوهکهمان ئهم فاکتهرانهی بهدوای خۆیدا هینا:

1- داهات، رازیوون له ژیان، متمانهکردن به حکومهت، ئهرکی مهدهنی و ناسنامهی نهتهوهیی به شیوهیهکی گشتی و به ئهرینی پالنههر بوون بۆ خهڵک له ههلبژاردنی داهاتوو و بهشداریکردنیان له ههلبژاردنی رابردوودا. لهئێوه ئهم گۆراوانهدا متمانه به حکومهت و ناسنامهی نهتهوهیی و ئهرکی مهدهنی بههیزترین پالنههرهکانی دهنگدان بوون.

2- متمانه به حکومهت رۆلێکی گرنگی تایبهتی بینی له روونکردنهوهی بهشداریکردنی خهڵک لهدهنگدانا به تایبهتی متمانه به حکومهت کاریگهریی ههردوو ناسنامهی نهتهوهیی و ئهرکی مهدهنی لهسههر دهنگدان روون کردهوه. واته ناسنامهی نهتهوهیی و ئهرکی مهدهنی پالنههری بهشداریکردنی زیاتریان له دهنگدانا کردووه له ریگهی متمانهی زیاتر به حکومهتهوه.

3- به داخهوه، وهلامدهرهوهکان متمانهی زۆر نزمیان به حکومهت و "رازیوون به ژیان" راگیاندووه. هیشتا ئهوانهی متمانهیان به حکومهت و رهمهندیی ژیان ههیه له ههلبژاردنی داهاتوودا زیاتر دهنگ دهن و ئهگهری دهنگدانیان له

ههلبژاردنی رابردوودا زیاتره سهره‌رای کمه متمانه‌یی به حکوومهت و نا رازیبوونی ژیان، ناسنامه‌ی نهتهوه‌یی (کوردی) تارا دهیهک بهه‌ئیز بووه.

۴- رازیبوون به ژیان له نیوان قوتابیان و ژنی مالهوه و بیکاران و نهوانه‌ی بروانامه‌ی بهکالوریوسیان ههیه نزمتره. ئهمه ئاماژه به گرووپه کومه‌لایه‌تییه تاییهتهکان دهکات که شایه‌نی سهرنجی زیاترن.

۵- قهیرانی دارایی و ئابووری له سالی 2014هوه بووه هوی کهمبوونهوه‌ی زوری متمانه به حکوومهت. لهو کاتهوه تا ئیستا ئالینگاری ئابووری بهردهوام بووه. 56% ی وه‌لامدهرانی ئهم راپرسییه داها‌تی مانگانه‌یان کهمتر له 500,000 و، 39.7% یان له نیوان 500,000-1,000,000 راکه‌یاندا. لهم دۆزینه‌وه‌یه‌دا دهکریت ئهوه پروون بکریتهوه که کوردستان خاوه‌نی "ئابووری مووچه‌خۆر" ه که زۆرتترین ریژه‌ی کار له کهرتی حکوومیدایه و قهیرانی ئابووری کهرتی تاییه‌تی سنووردار کردوه بو ره‌خساندنی هه‌لی کاری نوئ. حکوومهت سیاسه‌تی جیاوازی خستوه‌ته گهر بو چاکبوونهوه‌ی ئابووری. ههرچۆنیکه بیت، کاریگهری ئهم جوړه سیاسه‌تانه به شیوه‌یه‌کی گرنه‌گ پشت به متمانه‌ی خه‌لک ده‌به‌ستیت. له نه‌بوونی متمانه به حکوومه‌تا زۆر زهمه‌ته چاکسازی پئویست بکریت، به‌تاییه‌ت که داوا له هاوولاتیان دهکریت که قوربانیی کورتخایهن بدن وهک دواخستن یان کهمترکردنی مووچه‌کانیان. سهره‌رای گرنه‌گه‌که‌ی، متمانه زۆر جار له کاتی سیاسه‌تکردندا پشتگوئ ده‌خریت. "وه‌به‌ره‌ئیان له متمانه‌دا ده‌بی وهک ریازیکی نوئ و ناوه‌ندی ره‌چاو بکریت بو گه‌یرانه‌وه‌ی گه‌شه‌ی ئابووری و به‌ه‌ئیزکردنی پیکه‌وه‌یی کومه‌لایه‌تی". (OECD, 2013)

راپۆرت‌ه‌که‌مان باس لهوه دهکات که چۆن سهرکرده‌کان ده‌توانن گه‌لی خویان یه‌کبخهن و متمانه به‌ده‌ست به‌ئین بو زیادکردنی به‌شداریی سیاسی له‌نیوان گه‌له‌که‌یاندا. به‌داخه‌وه هه‌چ ریگه‌یه‌کی خه‌را نییه بو زیادکردنی متمانه به حکوومهت و به‌شداری له‌ده‌نگداندا. ئهم جوړه کیشانه پئویسته به به‌کاره‌ئینی تیکه‌له‌یه‌ک له ستراتیژه‌کان و میتۆدی تازه چاره‌سهر بکرین. له‌سهر بنه‌مای ئه‌نجامه‌کانی ئهم توئیرینه‌وه‌یه ئهم پینشیارانه ده‌خه‌ینه پروو: پینشیری دره‌ئخایهن په‌له‌کردن له به‌رزکردنه‌وه‌ی ره‌زامه‌ندی ژیان و متمانه‌ی حکوومهت له ریگه‌ی: - باشته‌کردنی سیاسه‌تی داها‌ت: وهک لهم راپۆرت‌ه‌دا تیشکی خراوه‌ته سهر قهیرانی دارایی و ئابووری له سالی 2014هوه مووچه‌کان کهمن، له 56% ی وه‌لامدهرانی ئهم راپرسییه داها‌تی مانگانه‌یان کهمتره له 500,000 ه و 39.7% له نیوان

1,000,000,000-500,000. جیڳای ٽیٻینیبه که ئاستی گهشهسهندی ئابووری و کومه لایهتی هەر ولاتیک راستهوخو پشت به سیاستی داهاتی حکومت دههستیت، بویه مهسهلهی موچه پیویستی به لیکوئینهوه و چاکبوننهوهیهکی تهواو ههیه. کیشهکانی وهک کهمی موچهی زورینهی دانیشتون کاریگهری راستهوخوی ههیه لهسهر ههلوئیستیان بهرامبه به بهشداری سیاسی - باشترکردنی ستانداردهکانی ژیان له ریگهی دهستگهیشتنی باشتر به خزمهتگوزاری گشتی گونجاو و به کوالیتی وهک تهندروستی و پهروهده و گواستنهوه و کارهبا و ئاو و هتد. متمانهی خهک به حکومت کاریگهری ههیه لهسهر نهوهی که ئایا نهزمونیکی نهیینی یان نهیینیان ههیه لهگهله گیاندنی خزمهتگوزاری. نهزمونه نیگهتیقهکان کاریگهریهکی زور بههیزتریان ههیه لهسهر متمانهکردن به حکومت له نهزمونی نهیینی. لهم توئیزینهوهیهدا نهوه خراوته پروو که له ههلهبهجهدا به داخهوه رازیبون له ژیان نزمه و بویه بهئامانجگرتنی سیاستی گشتی بهرامبهر هاولاتیانی نارازی لهم ناوچهیهدا و بهرزکردنهوهی ئاستی ژیانیان کاریگهریهکی بههیزتری دهییت لهسهر متمانه به توئیزی حوکمران. سههرپای نزمی ئاستی ژیان و متمانهیان به حکومت، بهلام نهوانهی ئاستی بهرزی ژیان و متمانهیان به حکومت راگیاندبوو نهگهری دهنگدانیان زیاتر بوو. بوکایرت (2012) باس لهوه دهکات که متمانه به حکومت دهکریت له سی ئاستدا شی بکریتنهوه: له ئاستی ماکرودا، متمانه، پهیههندی به دامهزراوه سیاسییهکان و کارکردنی دیموکراسییهوه ههیه. لهئاستی میزودا متمانه پهیههسته به سیاستکردنی - توانای حکومتهکان بو بهپهیهبردنی کیشه ئابووری و کومه لایهتییهکان و دروستکردنی ئاسوی ئیجابی بو باشبوونی داهاتوو. له کوتاییدا، له ئاستی بچووکدا، متمانه ئامازه به کاریگهری حکومت دهکات لهسهر ژیان روزهانی خهک له ریگهی گیاندنی خزمهتگوزارییهوه. ههرچهنده له یهکتری جیاوازن، نههم سی ئاستانه کارلیک دهکن و کهمی متمانهیهکی بهرچاو له ئاستیکدا لهوانهیه کاریگهری لهسهر متمانه له ئاستهکانی تر ههییت و کاریگهری لهسهر دهرهجامهکانی سیاستدا ههییت. ههولهکان بو بههیزکردنی متمانه بویه پیویسته به بههیزکردنی هاوتهریهکان له ههر یهک لهو بواره جیاوازانهدا. کاتیک باس له متمانه دهکریت، خهک تهنیا بایهخ به لیهاتوووی حکومتهکهیان نادهن، بهلکو بایهخ به خیر و نهزاهتی حکومتیش دهن که بهها و پرهنسیپ و مهرامی خوی لهخو دهگریت. حکومت دهتوانییت متمانه دروست بکات لهریگهی دابینکردنی زانیاری بهردهست و ئاسان و شهفاف سهبارهت بهچالاکیهکانی

حکومەت. هاوولاتیان به روونکردنەوی هۆکار و دەرئەنجامەکانی چالاکییەکان و سیاسەتە نوێکان، بە ریزگرتن لە دۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی خۆیان، پلەیهکی دیاریکراو لە بەرچاوری و بە دەست دەهێنن. ئەم جۆرە بەرچاوری و پلەیانە بێ متمانەیی بە حکومەت و دامەزرانەکان کەم دەکەنەو. تەواوکاری و لیھاتوویی حکومەت دەتوانرێ باشتر بکریت بە گرتنەبەری سیستەمیکی باشی کارپێکەری شایستە لەسەر هەموو ئەو کەرته گشتیانەیی که خزمەتگوزاری مەدەنی دا بین دەکەن. لە رێگەی ئەم سیستەمو، پێویستە رێنمایی روون لەسەر بنەماکانی شەفافیت و بابەتیانە بخریته ناو پرۆسەکانی بەرپەرکردنی سەرچاوەی مرۆییەو. ئەمەش دەبێتە هۆی دامەزراندنی پێکھاتە رێکخراوەییە شەفافەکان و هەروەها پاراستنی لیھاتوویی گونجاو و کارامەیی بۆ کاری خزمەتگوزاری. کاری دەستەجەمعی وەک دەنگدان بە تیشک خستنه سەر ناسنامەیی هاوبەشی کوردی خەلک بەرز بکریتهو. سەرەرای نزمی ئاستی ژیان و متمانە بە حکومەت، بەلام بە سەر سۆرمانەو ناسنامەیی نەتەوویی لە نیوان وەلامدەرەکانماندا تارا دەیک بەهێز مایەو. دەبێت سەرکردە سیاسییەکان هەول بدن متمانەیی خەلک بە حکومەت زیاد بکەن و بەشداری دەنگدانیش بە بەرزکردنەوی هەستی "ئیمە پیکەوین" هەرچۆنیک بێت بۆ ئەم کارە پێویستە. سەرکردە سیاسییەکان نیشانی خەلکەکیان بدن کە ئامانجی سەرەکییان زیادکردنی خوشگوزەرائی خەلکەکیە و ئامادەن خۆیان بە بەرپرسیار بزانی بۆ ئەو هەستی پیکەویی و یەکریزی بچین. دەبێت دیالۆگی گشتگیرتر لەنیوان سەرکردەکان و خەلکدا هەبێت. ئەم دیالۆگە نابێت بەلێنە کراوەکانی دا بینکردنی هەموو خزمەتگوزارییەکان بکریتهو، بەلام بەلێنە کۆنکریتیەکان بە چوارچۆیە کۆنکریتی لەسەر بنەمای توانا واقیعیەکانی حکومەتی هەری کوردستان، بۆ نمونە، دانانی لیستی ئەولەویەت بۆ کردارە گونجاوەکان. ناسنامەیی نەتەوویی هەروەها دەتوانرێت لە رێگەی سیستەمی پەرودەیی جۆرییەو بەهێز بکریت. بە تایبەتی لە ئاستی سەرەتاییدا دروستکردنی شوناسی نەتەوویی، بە ئاگایی یان نائاگایی، خۆی لە پیکھێنانی تایبەتی کتیبەکانی خۆینددا ئاشکرا دەکات. بۆیە رێکاری سیاسی پێویستە بۆ دانیابوون لەو هۆی کە قوتابخانەکان زیاتر جەخت لەسەر پەرودەکردنی مندالان لەسەر میژوو و زمان و کەلتوری کورد دەکەنەو. هەروەها گرنگە کە سیستەمی پەرودە رێوشوونی پێویست بکریتەبەر بۆ بەهێزکردنی لایەنە پۆزەتیفەکانی ئێتتی لە رێگەی پەرودەیی نەو هۆی گەنجەو، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەو هۆی کە گەنجەکانی ئەمڕۆ ببەنە رابەری داھاتوو کە ولات پێویستی پێیەتی. ناوەرۆکی کتیبەکانی

خویندن و مهنهجي قوتابخانه بياني و نيودهولهتیهکانیش دهبيت بخریته ژیر چاودیرییهوه. ئەمه دهتوانی به دەسپیکردنی پیداجوونهوهی کتییهکانی خویندن له پۆلیکی دیاریکراو له چوارچیوهیهکی کاتی رووندا ئەنجام بدرییت. زۆر هۆکار بێگومان بهشدارن له کهمبوونهوهی بهشداریی شارستانی وهک ناکارابوونی سیاسی، میدیایهکی جهمسهرگیریکراو، سیستهمی پهروهردهی ههزار و هتد. زۆریک له توژیینهوهکان پێشنیاری ئەوه دهکن که قوتابخانه و سیستهمی پهروهرده دهتوانن "نایهکسانی پیکهاتهی کۆمهلایهتی و ریکخستنی کولتوری که له ولاتیکی دیاری کراوهدا دۆزراوهتهوه" بههیز بکهن، بویه گرنکه کار بۆ سیستهمیکی پهروهردهی گشتگیرتر و یهکسانتر بکهین وهک یهکیک له قوتابخانهکانی دامهزراوه کۆمهلایهتییهکان دهتوانن و دهبيت پۆلیکی گرنکه ببینن له زیادکردنی بهشداریی شارستانی. له ریگهی پهروهردهوه گهنجان دهتوانن ئەو زانیاری و باوهر و رهفتارانهی که پێویسته بۆ بهشداریکردن له ژيانی مهدهنیدا پهه پێ بدهن و پراکتیزه بکهن. ههروهها قوتابخانهکان دهتوانن راستهوخۆ دهرفهت بۆ بهشداریی شارستانی دابین بکهن وهک دامهزراوهیهکی ناوخویی که دهتوانیته کهسانی گهنج و پیر پیکهوه گری بدات له ناو کۆمهلهکهدا. زۆربهی بهشداربووان له نمونهکهمان تهنها دواناوهندیان تهواو کردوه. زۆربهی توژیینهوهکان نیشان داوه که وهبهرهینانیان له ژيانی ئابووری کۆمهلایهتیدا له کاتیکیدا که سهرمایهی مروّف و ستاندارده دامهزراوهیهکان نزم، لهوانهیه یارمهتی دهههههجامیکی باش نهدهن. بویه پێویسته کوالیتی نزمی سهرمایهی مروّف که لهم راپرسییهدا دۆزراوهتهوه رهچاوی جدی بکریته. یهکیک له ریگاگان بۆ چارهسههرکردنی سهرمایهی مروّفی ههزار له ماوهیهکی کورتدا بهکارهینانی زیاتری هیزی کاره، لهجیاتی پشتبهستن به بیروکراسییهتی گشتی حکومهت. ههروهها له درێژماوهدا زۆر گرنکه بۆ بههیزکردنی گهنجان لهریگهی پهروهردهی جویرییهوه بهتاییهتی راهینانی کوالیتی پیشهیی که بگونجیته لهگهله پیداوایستهیهکانی دانیشتان و لایهنه جیاوازهکانی ژیانان، وهبهرهینان لهپهروهدهی پیشهیی کوالیتی بهرزدا ریگهیهکی کاریگهره بۆ بههیزکردنی گهنجان بۆ بهشداریکردن لهگهشهکردنی کۆمهلایهتی و ئابووری کۆمهلهکه که به نۆرهی خۆی بهشداریی سیاسی بهرز دهکاتهوه. دیاره دۆزینهوهی کار سهخته، بهتاییهتی له دواي ئەو قهیرانه ئابوورییهکانی که له سالی 2014هوه ههریم رووبهرووی بووهتهوه. وهلامدهرانی ئەم راپرسییه، به شیوهیهکی سههرکی گهنجان، ههست به کۆنترۆلی ژیانان ناکه و ههست به گهشبینی ناکه به داهاووی خویان له کوردستان. ئەگهر ئەم ههستانه وهلام نهدرینهوه، ئەم جوهره

ههستانه تهنيا بهردموام دهبن له بهرزکردنهوهی بئ متمانهیی به حکومت. بیکاری نهک تهنيا بهشداریی سیاسی کهم دهکاتهوه، بهلکو دهبیتته هوی ئهجامه نیگهتیقه جوراوجورهکان، وهک خهموکی (لهوانهشه مهیلی خوکوژی) و نائارامی کومه لایهتی. یهکیک له ریگاکانی ههنگاوی کونکریتی ئهوهیه که ههموو ریکهبنده پهرومدهیبهکان، زانکوکان، یان کولنیزه تهکنیکیهکان، سهنتهری کاریان ههبیت که یارمهتی ناساندنی دهچووان بدن به بازاری کار. گرینگه که ریبازی گهشهسهندنی گشتی له ئاستی ماکرودا دووباره بگوردریتهوه وهک ئهوهی له لایهن رۆدریک (2014) جهختی لئ کراوتهوه. ئهو مۆدیلکی گهشهسهندن و دروستکردنی کار به شیوهی خوارهوه پئشنیار دهکات: خزمهتگوزاری ناوخویی دهبیت زۆربهی کارهکان دروست بکات. پئویسته سیاسهتهکانی حکومت جهخت له گهشهپیدانی هیزی کار بکات لهکاتیکدا (1) زیادبوونی داواکاری به هوی بهکارهینانی گشتیهوه و (2) پشتیوانیکردن له بهکارهینانی تایبهتی داهینهراوه و (3) سنووردارکردنی بهکارهینانی راقیبانهی ناپویست له ههردوو ناوچهی تایبهت و گشتیدا. بهکارهینانی راقیبانه دهتوانیت سهیاره و یهختی گرانبهها بگریتهوه، بهلام ههروهها خزمهتگوزارییهکان، وهک چیشتلینهری ههمیشهیی و خزمهتکاری مالهکان. ئهم ریبازه سهرنجی ئیمه دهگوریت بۆ بهشی ناوهراستی هیلکاری سهروهه. (رۆدریک، 2021):

- پشتگیریکردنی کاری بهرهمدارتر لهناو کهرتی خزمهتگوزاری.
- پشتیوانیکردن له باشترکردنی توانای ئهو کهسانهی که ئیشیان ههیه
- پشتگیریکردنی کۆمپانیا تایبهتهکان که دهتوانن کاری نوئ دروست بکهن.
- پشتیوانی لهبهکارهینانی تهکنهلوژیای پیشکهوتوتر لهناو کۆمپانیا تایبهتهکاندا بۆ بهدییهینانی ئهم ئامانجان. لهپراکتیکدا سیاسهتی ههلبژێردراو پئویسته تایبهت بیت به ناوچهیهکی جوگرافی لهجیاتی ئهوهی له ئاستیکی نهتهوهیبیدا دهست پئ بکات.
- رازیبوونی ژیان به توندی پشت دهبهستیت به بهرچاوری و ئاسوکانی ژیان و دهرفهتهکان. هیچ ئابوورییهک ناتوانیت کار بکات بهبئ پلهیهکی باش له بهرچاوری و پشبینیکردن. پئویسته حکومت گرنگترین مهسهلهکان به دانانی سیاسهت و بریار له چوارچیهی کاتیی رووندا چارهسهر بکات بۆ ئهوهی خهک بتوانن پلان و پشبینی ژیانی خویان بکهن. ههروهها پئویسته ههولهکان بهرو باشترکردنی گهیشتی خهک بۆ چۆنیهتی و پهروهدهی یهکسان و پیشه و ژیانی بازرگانی و بهشداری سیاسی ئاراسته بکریت. - چاودیریکردنی

ستاندارهکانی ژیاڼی هاو لاتیان به بهر دهوامی یارمهتیی داریزهرانی سیاست دهدات
 بو هه لسه نگانندی کاریگهری چاکسازی ئابووری و کومه لایهتی له سهه
 خوشگوزهرانی مالان و پیداجوونهوهی ئهو جوهره سیاستانه بهو پنییه. - ژماره
 ژنان له سیاستی فهرمیدا باشترین پیوههه به شداریی سیاسی ژنان نییه. راپرسی
 سیستماتیکی زیاتر پیویسته بو ئاشکراکردنی ئهو فاکتهرانهی که به شداریی ژنان له
 به شداری و په یوه ندی کردن له گهل جوهرهکانی تری چالاکیی سیاسی وهک دهنگدان و
 لوبی و ئەندامیتی له پارتیه سیاسییهکاندا زیاد دهکن. - ژماره ی ئهو کهسانه ی که
 هه ژماری بانکیان هه بووه لهم راپرسییهدا 6.8% ه. وهک دهزانین پاشه کهوتکردنی
 تاکه کهسی بهس ته نیا گرنه نییه بو باشبوونی دارایی تاک؛ به لکو بو
 گه شه سهندنی چاکبوونهوهی ئابووری و لات له سهه ئاستی نه ته وهه ییش باشه. له بهه
 ئهوه، زور گرنه که بانکیکی باوه رپی کراو له هه ریمه که دروست بکریت به
 شیوازیکی جیهانی. زانینی ئه مهش ههنگاوکی میژوویی ده بیته بو دروستکردنی
 سیستمیکی دارایی زور پیویست له حکومهتی هه ریمی کوردستان. ههروهها
 پیوستی دیموکراتیزهکردنی ناوچه کهش کیشهیهکی گرنه که مامه له ی له گهلدا
 بکریت. پیوستی دیموکراتیزه کردن له نیوان 0-100، له 0 (بی دیموکراسی) بو
 100 (دیموکراسی تهواو) دهگوریت. هه رچهنده، له کردهوهدا، گه ورهترین بهها
 49یه. له هه ریمی کوردستانی عیراق ئه م پیوسته 15یه که ریژه کهی که مه و
 پیویسته بیته جیگای سه رنج. ئاینده ی هه ریم به دیموکراسییهکی جهماوه ری فراوان
 بینا ناکریت، به لکو به دروست کردن و پشتیوانی کردنی کومپانیا ناو خوییهکان و
 به هیزکردنی سهروه ری یاسا له پروسه کهدا.

راسپاردهکان بو هه لیزاردنی داها توو

بهرنامه ی هه لیزاردنی نیشتمانی هه ر لایه نیکی سیاسی ده بیته له سهه بنه مای داتای
 ورد بیت که لایه نهکان پیشبرکی دهکن له ریگه ی به کارهینانی وردترین داتاو ه بو
 به نامانجگرتنی دهنگدهران به شیوازی جو روا جوور. ئیمه داتا به یسیک پیشنیار ده کهین

که زانیاری و هک ناوهکان، پیشه، ئاستی پهروهده، داهات، رهگهز، وردهکاری پهپوهندی و تایبته‌مندییه گرنه‌گه‌کانی تری ده‌نگه‌ران به تیکه‌لکردنی زانیاریه‌کانی ده‌ولت و ده‌نگه‌رانی ناوځو بگریته‌وه. هرچونیک بیت، پښوخته تهرکیز له‌سهر داتا که‌سییه‌کان بگریته ئاراسته‌ی دوزینه‌وه‌ی ئامرازی باشترکردنی ستانداردی ژیان و بهو جوړه‌ش ئامرازه‌کانی کاریگری حیزبی سیاسی. راپرسییه‌کی نیشتمانی به‌رده‌وام و گشتگیر له‌سهر پالنه‌رانی متمان‌ه به‌حکومته پښنیار ده‌که‌ین بو هه‌لبژاردنی داهاتوو. راپرسییه‌کی دیموگرافی له‌هر ناوچه‌یه‌کی ده‌نگداندان بگریته بو نه‌وه‌ی: 1) نه‌خسه‌ی پیکه‌ته‌ی ته‌مه‌نی دانیش‌توانی هر قه‌زایه‌ک، 2) هیز و لاوازییه‌کانی هر قه‌زایه‌ک دیاری بکات سه‌بارته به بارودوځی ئابووری ئیستای و ژیرخانی ئابووری و قوتابخانه و که‌لتور و ئاسایش بو بنیاتنای لایه‌نه ئیجاییه‌کانی و باشترکردنی که‌موکورتییه‌کان؛ 3) له‌سهر بنه‌مای تایبته‌مندی هر قه‌زایه‌ک ده‌گریته پروفایلی کاندیدیکی نوینه‌ران بو په‌رله‌مان دروست بگریته، و 4) له‌هر ناوچه‌یه‌ک ژنان و لاوان و خویندکارانی زانکو ده‌ست‌نیشان بگرین و هان بدرین بو به‌شداریکردن له‌پروسه‌کانی ده‌نگداندان. دوځی ئابووری ناسکی زوربه‌ی وه‌لامده‌ره‌کانی هم راپرسییه ریگه به حکومت نادات که هیچ سیاسه‌تیکی پاشکوه‌تی موچه و که‌مکردنه‌وه‌ی خه‌رجی ده‌ربکات: واته کو‌مه‌لنیک سیاسه‌تی ئابووری، که عاده‌ته‌ن پیک دیت له زیادکردنی باج، برینی خه‌رجییه‌کان، یان تیکه‌له‌یه‌ک له‌و دووانه له‌لایه‌ن حکومتوه لیکه‌وته‌ی نه‌رینی ده‌بیت. بویه پښوخته سه‌رچاوه داراییه سنوورداره‌کانی حکومتی هریمی کوردستان به‌شپوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی بگریته ئامانجی دروستکردنی کار و کو‌مپانیا. هاوولاتیان ده‌توانن زیاتر به‌شدار بن له پروسه‌ی سیاسیدا به نزیک‌کردنه‌وه‌ی که‌سایه‌تی و دامه‌زراوه سیاسییه‌کان بو خه‌لک. یه‌کیک له ریگا کاریگه‌ره‌کان نه‌وه‌یه که داتا دروست بکه‌یت له‌سهر هه‌موو خزمه‌ت‌گوزارییه‌کان له چاک‌کردنه‌وه‌ی چاله‌وه بو وه‌لامدانه‌وه‌ی فریاکه‌وتن، شه‌فاف و به‌رده‌ست بو رای گشتی. پښوخته به‌لینه گونجاوه‌کانی پیش هه‌لبژاردن بدرین. له‌وانه‌یه به‌لینه‌کان له هه‌لبژاردنیکه‌وه بگورن بو هه‌لبژاردن، به‌لام نزیکه‌ی هه‌میشه په‌پوهستن به‌گورانکاری یان باشترکردنی نه‌و پرسانه‌ی ئیستا که‌په‌پوه‌ندیان به‌ده‌نگه‌رانه‌وه هه‌یه. به‌داخه وه، نه‌و شته‌ی که کاندیده‌کان به‌لین دهن بو گه‌یاندن و نه و شته‌ی که له راستیدا توانای گه‌یاندنیان هه‌یه ده‌توانن زور جیاواز بن. نه‌مه‌ش له هریمی کوردستان زور گرنه‌گه چونکه سیاسه‌تمه‌داره‌کانمان زور جار له‌گه‌ل کیشه‌ی سیاسی و ئابووری پښیینی نه‌کراوی زوره‌وه رووبه‌روو ده‌بنه‌وه. توژیینه‌وه‌که‌مان ده‌ریخست که قوتابی و ژنی مال و

بیکار کمتر له ژیانی خوځان رازین به بهراورد له گهل گروپه کانی تری به شدار بووان. بو تیگه شتنی باشتو له هوکاره کانی نارهبازی نهم گروپانه له ژیانان، له ماوه ی پش هلبژاردندا پیشنیازی شیکردنهویه کی قولی نهو گروپانه دهکین که پیویسته فاکتوری دیموگرافی کومه لایه تی، دهر ووناسی کومه لایه تی و نابووری کومه لایه تی نهنجام بدریت. پیکهاته ی لاوان له هریمی کوردستان زور لهوه گهوره تره که له پهراویزی پرؤسه ی دیموگراسیدا بمینتتهوه. پیویسته حکومته له بهرنامه ی فرچه شندا دهست به کار بیت و زیاتر به دهنه رانه بیر بکاتهوه بو چونیه تی به شدار پیکردنی گهنجان. وهک گهوره ترین بهش له دانیشتون، گهنجان به شیوهیه کی سهره کی نیگهرانن له پهروه رده ی کوالیتی، کار، هلی دادپهروه رانه، و داهاتوویه کی گهش. بویه ده بیت بهرنامه ی هلبژاردن بو رهنگدانهوه ی نهولهویاتی گهنجان دابریژریت. به شدار پیکردنی گهنجان له دانانی نه جندا ده بیته هو ی دروستکردنی متمانه و ههستی ئینتیمه. ماوه ی پش هلبژاردن زور گرنکه بو هاندان و پشتیوانیکردنی گهنجان بو به شداریکردن له هلبژاردندا. به شدار ی مده نیانه ی گهنجان و لاینه سیاسییه دوستانه کانی گهنجان گرنکن، بهوپییه ی که پهروه رده بو هاوولاتیوونی چالاک زور کاریگهره نه گهر خویندکاران نهک ههر له کتیه کانی خویندندا بخویننهوه، بهلکو خوځان تاقی بکه نهوه: - سهردانی گهنجان بو په رله مان ریک بخرین: له ریگه ی نهو سهردانانهوه په یوهندی و لیکتیه شتنی باشتو له نیوان دامه زراوه پهروه رده بیه کان و په رله ماندا دروست ده کریت - ههروه ها ده کریت نه دمانی په رله مان بانگه شت بکرین بو قوتابخانه و زانکوکان بو نهوه ی زانیاری بهش بکه ن له گهل خویندکاران له سهر بهرنامه سیاسییه کانیان و کاره کانی په رله مان - دهست پیکردنی پرؤگرامی کار پیکردنی قوتابیان له په رله مان: به دابه شکردنی خویندکارانی زانکو بو باشتو تیگه شتن له پرؤسه و ریوشوینه کانی په رله مان و له ریگه ی توژی نهوه کانیانهوه. نه جنامه کانی هلبژاردنه کان نامازه بهوه دهکین که ژنانی عیراق له کوی 329 کورسی 95 کورسیان وهرگرتووه و له سالی 2018 دا له 25٪ زیادی کردووه بو 29٪ له سالی 2021 دا. پاریزگی به غدا زورترین ژماره ی نهو ژنانه ی هه بوو که له دهرهوه ی به شه که به 16 کورسی براوه بوون و دوا ی نهوه سلیمانی به 7، نهینه واو به سره هه ریبه که بیان 5 کورسیان هه بوو، هه ولیر 4 کورسی هه بوو له کاتیکدا پاریزگی کهرکوک و زه یقار هه ریبه که بیان 3 کورسیان هه بوو. له کاتیکدا نوینه رایه تی ژنان به شداریی کاندیده کانی ژنی زیاد کرد له هلبژاردنه کانی 10 ی تشرینی یه که مده نهوه پیشان ده دات که ژنان رووبه رووی به رهنگاریه کی هاوشیوه

بووننهوه وهک له سالی 2018 دا، واته: هیرشی ئونلایهن لهسهر بنهمای جیندهر، پهلاماری جیندهری، سهراوهی داریی ناتهاو. ههروهها توئیزینهوهکانی ئیستامان دهریخست که ژنان کهمتر لهههلبژاردنی رابردوودا دهنگیان داوهوه، کهمتریش ئهگهری دهنگدانیان ههیه لهههلبژاردنی داهاوودا. سنووردارکردنیا لهبازاری کار و نهبوونی سهربهخویی گشتی ئابووری کاریگهریان لهسیاسهتدا لاواز دهکات. بو ههلبژاردنی داهاوو پشتیوانی ژنان بو پارتیه سیاسییهکان دهتوانی بهم شیوهیه زیاد بکریت به: - پینداچووننهوه به بهشی جیندهر: سههرای ئهوهی که کۆتای رهگهزی به شیوازیکی کاریگهر دادهنریت بو زیادکردنی ژمارهی نوینهرانی ژن له سیاسهتدا، ژمارهیهک مهترسیی پهیوهست به جیبهجیکردنی کۆتا لهماوهی پیش ههلبژاردندا لایهنهکان دهتوانن چاو بهدوخ و ستراتیژی و پلاتفورم و سیاسهت و دیاریکردنی ههر مهرجیکی جیاکاریدا بخشیننهوه و لهگهل ئهندامانی حیزبدا قسه بکهن بو دیاریکردنی کرداریی جیاکاری و دوزینهوهی ئامراز بو باشترکردنیا فراوانکردنی چهوزهی ژنانی بهتوانا بو بهشداری له ههلبژاردن. زورجار پشتبهنستن بهپهیههندییه شهخسییهکان و سیستمی چاودیریکردن سهخته بو بهشداری سیاسی ژنان و بهربهستی زیاتر دروست دهکات بو بهشداریکردنیا. ئامادهکردنی کاندیده میننهکان له ریگهی راهینان و راهینانی کارامهیی وهک کهشهپیدانی پهیم و پهیهندی لهگهل دهنگهران و قسهکردنی له فهزای گشتیدا. راهینان و بهرزکردنهوهی ژنان له بهریوهبردنی ههلمهتی ههلبژاردندا. پاراستنی بهرچاوبوونی ژنان له ههلمهتهکهدا له ریگهی بهرکهوتنی میدیاوه. جهختکردنهوه لهسهر گرنگی دهنگدانی ژنان و مافی دهنگدانی ژنان بهتاییهتی لهکاتی بانگهشهی ههلبژاردندا. کهمپین گرانه و ژنان، ههردوو حیزبی سهربهخو و سیاسی، زیاتر زیانمهند دهبن له پیاوان له گهیشتن به سهراوهکان (پاره، تور، پالپشتی خیلهکان، کات و هتد). لهبهر ئهوه، پیویسته باشتر له دینامیکهکانی دهوروبهری ئهم کیشانه تئیکهین لهو چوارچیههیدا، بو باشتر ناساندنی پشتگیری گونجاو بو ئهوانهی که بهنیازن بچنه ناو سیاسهتی پیشبرکیکارهوه. یونامی، 2021.

پیشهکی

دهنگدان باوترین و کاریگهترین شیوازی بهشداری سیاسییه. دهنگدان ئیرادهی دهنگهران دهگهیهنیت و داهاووی ولاتیک ئاراسته دهکات. له ریگهی پرۆسهی

دهنگدانهوه، هاو لاتيان دهسه لاتيان پي بهخشاوه بو: سياستهتي دروست و سهركرده ههلبژيرن، سياستهت ههلبژيرن، كاريگهري لهسهر ئامرازهكاني بهريوهبردني و لات بكن، فشار بخهنه سهر سياستهتمهداران، دهسه لات جيگر بكن، سيستمهكه به ياسا بسهپينن. لهههلبژاردني ئوكتوبهري سالي 2021 دا ريژهي بهشداريكردن لهعيراق و ههروهها لهههريمي كوردستان بهراورد بهههلبژاردنهكاني پيشوو دابهزينيكي بهرچاوي نيشاندا. بهپي كومسيوني بالاي سهربهخوي ههلبژاردنهكاني عيراق، ريژهي بهشداري له ههريمي كوردستان 41% بووه بهرزترين ريژهي بهشداري 54% بووه (له دهوك)، دواتر ههولير (46%) و سلپماني (37%) كوي ئهو كهسانهتي مافي دهنگانيان ههيه 3,486,787 كهس بوون، بهلام تهنها 1,232,897 دهنگان داوه ههروهها دهنگنهدانيش له زيادبووندايه - رهوتتيك نيگهراي زوري لاي سهركرده و سياسييهكاني كوردستان دروست كردوو به چوارچيوهيهكي جيوپولهتيكي ئالوز و دانيشتوانتيكي گهنج و نهبووني دانپيداني نيودهولتهتي، ئيستا حكومهت له ههموو كاتيگ زياتر پيوستتي به گهراي پيوهندي بههيزتر لهگهل گهلهكهيدا ههيه و بهمهش شهرعيهتي ناوخوي خوي باشتري دهكات. يهكيك له كولهكه گرنگهكاني بهدهستهيناني شهرعيهتي ناوخوي دهنگان و نوينهرايهتيه: "ريژهي بهشداريكردي دهنگهري نزم دهتوانيت وهك ئامازهيهك بو نهوهي كه بكات كه شتيك ههلهيه - ئهم ههلهيه هي دهنگهران نيهه كه شكستيان هيناييت، يان ئهو كومهلگايهي كه بهشيكن لي، بهلكو ههلهكه هي سيستهميكي سياسييه." (فرانكلين 2004). مشتموري زور ههيه سهبارت به هوكاره شاراوهكان بو كهمي ريژهي بهشداريكردن له ههلبژاردني رابردودا. به داخهوه، لهگهل نهوهشدا، ئهم گفتوگويانه لهسهر بنههاي بوچووني بابهتين نهك داتاي بابهتي. جگه لهوهش ليكولينهوهكان كه تويزينهويان كردوو لهسهر بهشداريي دهنگان له كوردستان تهنيا وهسفياي كردوو. ئهم جوړه تويزينهوانه زور سنووردان له توانايان بو پيشكهشكردي وهلامي باوهرپيكر او و دروست بو ئهو پرسياهي كه چون سهركردهكان و سياستهت دروستكههكان دهتوانن ريژهي دهنگان زياد بكن. ليكولينهوه وهسفياهكان ناتوانن وهلامي پرسياهكان بدهنهوه وهك: چون گوړاوهكاني ديموگرافي وهك تهمن و رهگهز و داها و پهروهرده، پيشبيني نهگهري دهنگاني خهلك دهكن؟ چون بروا و ههلوپيستي خهلك بهرامبهر به حكومهت و سياستهتي خويان پيشبيني دهكن كه ئايا دهنگ دهن يان نا؟ ئامانج لهو خويندنهوهيهمان نهويه روون بكهينهوه كه ئايا فاكتهري جوړاوچوري كومهلپهتي و دهرووني كاريگهري لهسهر بهشداري خهلك ههيه لهههلبژاردني

رابردووی عیراقدا و لهدنگدان لههه‌بئزاردنی داهاتووی پهرله‌مانی کوردستان له ئەمسالدا (2022). لەم پرۆژەیدا مۆدیلێکمان لەسەر بنەمای توێژینه‌وه‌ی سەرده‌م له‌به‌شداری دهنگداندا پهره‌ پێ داوه. به‌ پێی ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ چه‌ند هاندهرێکی دهنگدانمان ده‌ستنیشان کردووه‌ که‌ له‌ توێژینه‌وه‌کانی پێشوو‌دا دهرکه‌وتوو‌ه‌ که‌ به‌ شیوه‌یه‌کی زۆر پالنه‌ری دهنگدان بوو له‌ ولاتانی تر. مۆدیلی ئێمه‌ ده‌چێته‌ سهر ديسپلینه‌ زانستیه‌ جیاوازه‌کان بۆ دله‌یابوون له‌وه‌ی که‌ ئێمه‌ کۆمه‌ڵێکی گشتگیری پالنه‌ری شاراو‌ه‌ی دهنگدانمان هه‌یه‌. ئەم پالنه‌رانه‌ تايه‌تمه‌ندیه‌ کۆمه‌لایه‌ته‌کانی خه‌لک و هه‌لسوکه‌وت و باوه‌ری دهروونیان ده‌گرێته‌وه‌ که‌ په‌یوه‌ندی به‌ نه‌ته‌وه‌ و حکوومه‌ته‌که‌یانه‌وه‌ هه‌یه‌. (ببینی شیوه‌ی 1 بۆ مۆدیلی ته‌واو). توێژینه‌وه‌که‌ دهریخستوو‌ه‌ که‌ ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له‌گه‌ڵ ئەنجامه‌ هه‌مه‌جۆره‌ پۆزه‌تیفه‌کانی پیکه‌وه‌ییدا په‌یوه‌سته‌. له‌ ماوه‌ی قوناغه‌ سه‌ره‌تایه‌یه‌کانی کۆفید-19دا، ئێمه‌ له‌ پرۆژه‌یه‌کی جیهانییدا به‌شداریمان کرد له‌ راپرسییه‌که‌دا که‌ تێیدا پالنه‌ری دهروونی و کۆمه‌لایه‌تی پشته‌گیری ته‌ندروستی گشتی تا‌قی کرانه‌وه‌ (بۆ نمونه‌ دووری جه‌سته‌یی، ده‌ست شوشتن، ده‌مامک له‌به‌رکردن، پشته‌گیریکردنی سیاسه‌ته‌کانی حکومه‌ت) له‌ 67 ولات، به‌ کۆی گشتی 49968 به‌شداربوو. دوو له‌ نووسه‌رانی ئەم راپۆرت‌ه‌ش به‌شیک بوون له‌و پرۆژه‌ نیوده‌وله‌تییه‌ و به‌ کۆکردنه‌وه‌ی داتا له‌ کوردستان به‌شداریان کردووه‌. به‌ گشتی، ئەم پرۆژه‌ جیهانییه‌ ئه‌وه‌ی دۆزیه‌وه‌ که‌ ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی به‌هێزترین پالنه‌ری پالێشتی ته‌ندروستی گشتی بووه‌. گرنگ ئه‌وه‌یه‌ که‌ کوردستان له‌ 15 ولاتی یه‌که‌مدا بوو که‌ ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی زۆرترین گرنگی به‌ هه‌لسوکه‌وتی ته‌ندروستی گشتی ده‌دا. بۆیه‌ پێشبینی ئه‌وه‌مان کرد که‌ ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یییه‌ش ده‌بێته‌ پالنه‌ری ئه‌ری بۆ به‌شداری دهنگدان له‌ کوردستان. هاو‌خه‌می له‌گه‌ڵ ئەندامانی تری گروپیک، به‌ واتای هاونا‌نامه‌یی دیت له‌گه‌ڵ گرووپه‌که‌دا، وه‌ک چۆن له‌ لایهن قان باقیل نیت ئال (2022) هوه‌ تێبینی کراوه‌. ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی جیاوازی هه‌یه‌ له‌گه‌ڵ باوه‌ره‌کانی بالاده‌ستی نه‌ته‌وه‌یی یان نیرجسییه‌تی ده‌سته‌جهمعی. نیرجسییه‌تی نه‌ته‌وه‌یی جۆریکه‌ له‌ شوناسی کۆمه‌لایه‌تی که‌ تێوه‌گلاوه‌ له‌و باوه‌ره‌ی که‌ گروپه‌که‌ی مرۆف (واته‌ نه‌ته‌وه‌) ده‌گمهنه‌، به‌لام له‌لایهن که‌سانی تره‌وه‌ ددانی پێدا نه‌نراوه‌. هه‌رچه‌نده‌ شوناسی نه‌ته‌وه‌یی و نیرجسییه‌تی نه‌ته‌وه‌یی تا ئاستیک تیکه‌ڵ به‌یه‌ک بوون، به‌لام دهرئه‌نجامی جیاوازیان هه‌یه‌. بۆ نمونه‌، ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ له‌ ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌ییدا به‌هێزن، زیاتر له‌ پاراستنی وینه‌یه‌کی ئه‌ری نه‌ته‌وه‌، خه‌می باشت‌کردنی دۆخی هاو‌نیشتمانیانه‌. دهنگدان کرداریکی ده‌سته‌جهمعییه‌، بۆیه‌ پێشبینی ده‌که‌ین ئه‌وانه‌ی

ههستیکی بههیزی ناسنامهی نهتهوهیی (کوردی) یان ههیه، زیاتر بهشداری چالاکی سیاسی وهک دهنگدان بکهن. ههروهه توێژهروهه مهکان پالنهری گرنگی تری دهنگدانیان دهستنیشان کردوهه. توێژینهوه لهسهه بهشداریی سیاسی دهریخستوهه که ئهرکی مهدهنی پهکیکه له پههیزترین پالنهرانی دهنگدان. ئهرکی مهدهنی ئاماژه بهه باوهره دهکات که هاوڵاتییهکه پابهندییهکی ئهخلاقى ههیه بو دهنگدان له ههلبژاردنهکاندا (بلهین و گالیس، 2016). ئاچین و هور (2011) باس لهوه دهکهن که "خواستی جیهجیکردنی ئهرکی مهدهنی فاکتهریکی سههرهکیه له دروستکردنی ریزهه بهشداری دهنگدهراندا، و کاریگهریهکهی ههه ئهوهنده گهورهیه که بایهخ به کاندیدهکان بدات" (p. 2). بهم شیوهیه، پیشبینی دهکهین، هاوشیوهی ناسنامهی نهتهوهیی، کهسانی خاوهن ههستی بهرزی ئهرکی مهدهنی زیاتر بهشداریی دهنگدان بکهن. له کوئییدا، بو بهدهستهینانی تیگهیشتنی زیاتر له چۆنیهتی کاریگهری ناسنامهی نهتهوهیی و ئهرکی مهدهنی لهسهه بهشداری دهنگدان، ئیمه پیشکینمان کرد که ئایا ئهم کاریگهرییه لهوانهیه دهه بکهون بههوی متمانهیهکی بههیز به حکومهتهوه؟ به تاییهتی گریمانهی ئهوهمان کرد که ناسنامهی نهتهوهیی و ئهرکی مهدهنی متمانه به حکومهت زیاد دهکات و ئاستی متمانهی بههیزتریش به نورهی خوی بهشداری له دهنگدانا زیاد دهکات. له راستیدا، ئهه هاوڵاتیانهی که متمانهیان به حکومهتهکانیان ههیه زیاتر بهشداری دهنگدان دهکهن (پیتهرسون و رایتون، 1998). لیکۆلینهوهکان ئهوه پیشان دهدهن که هاوڵاتیان ههست به بهرپرسیاریی زیاتر دهکهن بو ئهوهی لهگهڵ پرۆسهی سیاسیدا بهشدار بن کاتیک حکومهت و دامهزراوهکانی ههلبژاردن خویان بهرپرسیار دهزانن (دوبنیک و فریدریکسون، 2011). به بهکارهینانی مۆدیلی ئاماری پیشکوهتوو، ئیمه ههلمانهسنگاند (1) که چون کومهله گۆرینهههکانمان پیشبینی دهنگدان دهکهن، (2) بههیزترین پالنهری دهنگدانیان دیاری کرد، (3) و بری نادلنیایی له دهوری ههه پالنهریکمان ههلسهنگاند. پیکهوه، ئهم شیوازانه ریگهههمان پیدههات که پیشنیاری بههیزتر بو سههرکردهکان و سیاسیههکان بکهین. به باوهههه ئیمه، ئهمه پهکههه لیکۆلینهوهیه که میتۆدی چهندایهتی و مۆدیلی ئامار بهکار دههینیت بو پیشکینیی ههلسوکهوتی دهنگدهرانی کورد.

شیوهی 1: مۆدیلی چهمکیی پالنهههکانی بهشداری دهنگدان نیشان دههات. (له راپۆرته ئینگلیزییهکهدا ههیه لاپههه 14).

میتۆدولوژی

ئامانجى تويژينهوه

- بۇ ئاشكراکردنى ھەندىك لە پالئەره كۆمەلايەتى- دەروونى بەشدارى لە دەنگدان و ھەلوئىستى ھاوولائىيان بەرامبەر بە دەنگدان
- بۇ دەستەبەرکردنى چوارچۆھەيەكى گشتى كە بتوانىت يارمەتتى سىياسەتكاران بەدات بۇ تىگەيشتن لە بەشدارى گشتى لە دەنگداندا.
- بۇ پېشكەشکردنى پېشنيارىيى بەلگەيى بۇ ئەو سىياسەتانهى كەدەتوانىت بەشدارى لە ھەلبۇزاردنى داھاتوو زياتر بەكات.

پىداچوونەھى لىكۆلئىنەھەكانى ئىستا

ئىمە لىكۆلئىنەھەيەكى چەندىتيمان بەكار ھىناوہ بۇ تىگەيشتن لە ھۆكارەكانى كەمىي رىژەي بەشدارىكردن لە دەنگداندا. ئىمە مۆدىلى ئامارمان دانا كە ھەردوو پالئەرى دىمۆگرافىي كۆمەلايەتى و دەرووناسىي كۆمەلايەتى دەنگدانمان لەسەر بنەماي لىكۆلئىنەھى سەردەم تاقىكردەھە. ئەو پالئەره دەرووناسىيە كۆمەلايەتياھەي كە ئىمە بۇ تويژينهوهكە داماننا برىتى بوون لە: ناسنامەي نەتەھەيى و متمانە بە حكومەت و ئەركى مەدەنى. ئەو پالئەره دىمۆگرافىي كۆمەلايەتياھەي داماننان برىتى بوون لە تەمەن، جىندەر، پەروەردە، داھات، رازىبوون لە ژيان، باوەردارى و بەرژەھەندى سىياسى.

رپرسىيەك لەسەر پالئەره دەروونى و دىمۆگرافىي كۆمەلايەتى دەنگدان

نمونه (سەمپل)

ئىمە نمونەھەكمان دەست كەوت كە لە ۱۰۷۲ ۋەلامدەرەھە پىك ھاتووه. ۋەلامدەرەھەكان لە رىگەي كۆمپانىيەك كە لە ھەولئىر ("شىكار") دانراوہ. بۇ دۇنيابوون لە دروستبوونى سەمپلەكان، نمونەكەمان بۇ ۋەلامدەرەھە لە ناوچەي جياواز و بو پاشخانى دىمۆگرافىي جياواز نارد. ئەوانەمان دوورخستتەھە كە تەمەنيان خوارووي ۱۸ بوو.

خستەي 1ى خوارووه تايبەتمەندىھەكانى دىمۆگرافىي نمونەكەمان كورت دەكاتەھە. ۋەلامدەرەھەكان خەلكى ھەولئىر بوون ((N = 442، سلىماني ((N = 410، دھۆك ((N = 189) ۋە ھەلبەجە ((N = 30) تەمەنى ۋەلامدەرەھەكان لە 18 بۇ

88 سال ($M = 30.24$) بوو. 540 وەلامدەرە تەنیا بوون، 516 کەس خیزاندار بوون و 15 وەلامدەریش یان جیابوونەوه یان بیوژن بوون. زۆرینه له ناوچه شارنشینەکانی ناووه نیشتهجی بوون ($N = 512$)، 283 له ناوچه شارستانییه دەرەکییهکان نیشتهجی بوون، 196 له پارێزگایهکدا و 80 له ناوچهیهکی لادیی/گوند نیشتهجی بوون. زۆرینهی وەلامدەرەکان ($N = 629$) ئاماژەیان بە خاوهنی خانوو یان شوقەیی خۆیان کرد. بە تیکراییی، وەلامدەرەکان نزیکەیی پینج ئەندامی دیکەیان له ناو مالهکەیاندا هەبوو. زۆرەیی وەلامدەرەکان ($N = 600$) داهااتیکی سالانەیان بە کەمتر له ۵۰۰ هەزار دینار راگەیاندا. له کۆتاییدا 213 وەلامدەر بیکار بوون.

خشتهی 1: سهپلی تایبهتمه‌ندیه‌کان
(خشته‌که له راپۆرتە ئینگلیزییه‌که‌دايه. لاپه‌ره ۱۵ و ۱۶)

پێوانه

گۆراوه دەر و ناسییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان

ئێمه پێوه‌ری پرۆژه‌یه‌کی نیوده‌وله‌تیمان به کار هێنا که پینتر بو کاریه‌گرییه دەر و ناسییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی کۆرۆنا دروست کرابوو. (قان باقیل و 2022). دوو نووسه‌ری به‌کهمی ئەم راپۆرتە به‌شیک بوون لهو پرۆژه نیوده‌وله‌تییه و به‌شدارییان له داتا‌کانی کوردستان کرد. ئێمه وه‌شانیکی کوردیمان به‌کاره‌یناوه له پێوه‌ری ناسنامه‌ی نته‌وه‌یی که له زمانی ئینگلیزییه‌وه له کاتی پرۆژه‌ی هاوکارییه نیوده‌وله‌تییه‌که‌دا وه‌مانگرتبوون. ئەو دوو برگه‌یه بریتین له "من وه‌ک کورد پیناسه‌ی خۆم ده‌کهم" و "کوردبوون ره‌نگدانه‌وه‌یه‌کی گرنگه بو ئەوه‌ی من کیم". وەلامدەرەکان ئاستی ریکه‌وته‌که‌یان له‌گه‌ڵ لیدوانه‌کان به پێوه‌ری 3 خالی لیکرت نیشان دا (1 = به توندی نارازین، 2 = نه هاوران یان نارازین، 3 = به توندی هاوران). پێوه‌ره‌که متمانه‌یه‌کی به‌هیزی نیشاندا 17. ($\alpha = .80$) متمانه‌مان به حکومه‌ت پێوانه کرد متمانه‌مان به حکومه‌ت کرد به به‌کاره‌ینانی پێوه‌ری 9 برگه‌ی پرواپیکراو که له‌لایهن گریملیک هویجسن و (2017) وه‌ پهره‌ی سه‌ندوه. متمانه‌ی 9 برگه له پێوه‌ری حکومه‌ت دا بو سێ ره‌هه‌ندی متمانه: لیهاتوویی، خیرخوازی، و نه‌زاهه. هه‌ر ره‌هه‌ندیک به به‌کاره‌ینانی سێ

برگه دهپيوریت. نمونه برگهکان بریتین له "من باوهرم وایه که حکومت و دامهزراوه حکومییهکان بهتوانان"، "لهو باوهردام حکومت و دامهزراوه حکومییهکان له بهرژهوهندی هاوالاتیاندا کار دهکن"، "لهو باوهردام حکومت و دهزگا حکومییهکان راستگون". بینینی پاشکوی پیوهری تهواو. وهلامدیرهوهکان ئاستی ریکهوتنهکهیان لهگهل لیدوانهکان به پیوهری 5 خالی لیکرت نیشان دا (1 = به توندی نارازین، 5 = به توندی هاوران).

ئهرکی شارستانی

ئیمه 4 برگه پیوهری ئهرکی شارستانیمان بهکارهینا که له لایین بلهیس و گالهیسی (2016) پهه پیدرا و پهسهندان کرد. بهندهکان بریتین له "چهند به توندی ههست دهکهیت دهنگدان له ههلبژاردندا ئهرکیکه"، "تهگهر له ههلبژاردندا دهنگت نهدا چهند تاوانباره"، "من دهنگدان وهک ریکگیهک دهبینم بو نیشاناندانی خوشهویستی بو ولاتهکهه"، "باشه که له ههلبژاردندا هیچ بوچوونیکت نهبیته" وهلامهکان لهسهه ئایتمی یهکهه به پیوهری 4 خالی لیکرت (1 = دهنگدان ههلبژاردنیکه/نازانم، 2 = زور بههیز نیه، 3 = بیلایهن، 4 = زور به توندی). ئهوانهی که "دهنگدانیان ههلبژاردوه/نازانن" له شیکردنهوهی زیاتر دوورخرابوونهوه. وهلامهکان لهسهه سی برگه پیوهری 3 خالی دراوان (1 = به توندی نارازین، 2 = نه هاوران یان نارازین، 3 = به توندی رازین). برواپیدانی پیوههکه بههیز نهبوو ( ). $\alpha = 0.46$ لهگهل ئهوهشدا، ئیمه بریارماندا ئهم پیوهه بههیلینهوه وهک ئهوهی له تووژینهوهکانی پیشوودا بهکارهینراوه و نیشانمان دا که پالنهریکی گرنگ بیته بو ئهجامه گوراوهکانی بهرژهوهندیمان.

گوراوهکانی دیموگرافی و سوسیۆدیموگرافی

ئیمه چهند گوراویکی دیموگرافی و کومه لایهتیمان له شیکردنهوهی سهههکیماندا گرتهوه بو پیشبینی دهنگدان. وهلامدیرهوهکانی گوراوهکانی دیموگرافی ئهم گوراوانهی دیموگرافییان راگهیاند: تههمن، رهگهز (0 = نیر، 1 = می)، پهروهرده (1 = نهخویندهوار/بی قوتابخانه، 2 = تهنها خویندنهوه، هیچ

نووسینتیک، 3 = قوتابخانەى سەرەتایی، 4 = 18 ئامادەیی، 5 = دووانوھندی 6 =
 بەکالۆریۆس، 7 = ماستەر، 8 = دکتورا، داھاتی تاکەکەسى (1 = 500000 >
 IQD, 2 = 1,000,000 IQD, 3 = 1,000,000 IQD, 4 = 2,000,000 IQD,
 5 = 2,000,000 – 4,000,000 IQD, 6 = 5,000,000 < IQD).
 باوەردارى، ژيان و بەرژوھەندی سیاسى خۆيان وەك بەشێك لە گۆراوھەكانى
 كۆمەڵایەتى دیمۆگرافى ئیমে راگەیاندا. بۆ دیندارى، وەلامدەرەھەكان دەریانخست
 كە ئایین چەندە گرنگە لە ژياناندا بە پێوھەرى 4 خالى لیکرت (1 = بە هیچ
 شیوھەیک گرنگ نیه بۆ 4 = زۆر گرنگ). پێوانەى رازیبوونى ژيانمان لە
 توێژینەھەكانى پێشوو وەرگىراوھە (بۆ نمونە، ئۆسوالد و وو، 2010).
 وەلامدەرەھەكان ئاستى رازیبوونیان بە ژيانى خۆيان بە بەكارھێنانى پێوھەرى 5
 خالى لە برگەى "بە گشتى، چەندە لە ژيانت رازین؟" (1 = نەزانن، 2 = زۆر
 نەزانن، 3 = نەزانن، 4 = رازى، 5 = زۆر رازى). وەلامدەرەھەكان كە
 "نازانن" یان ھەلبژارد لە شیکردنەھەى زیاتر دوورخستەوھە. بۆ بەرژوھەندی
 سیاسى، وەلامدەرەھەكان ئاستى بەرژوھەندی سیاسى خۆيان بە پێوھەرى 4 خال
 لەلیکرت نیشان دا (1 = بە هیچ شیوھەیک نیه، 4 = زۆر). لەكۆتاییشدا داوامان
 لەبەشداربووان كرد كە ئایا حسابى بانكیان ھەيە و ئەگەر هیچ پارەھەك پاشەكەوت
 بکریت.

شیوازی شیکارى ئیমে مۆدیلێكى فرەیی ھێلیمان بەرپوھەرد و مۆدیلێكى فرە
 لۆجیستیکى بۆ تاقیکردنەھەى مۆدیلێكى چەمكى خۆمان (شیوھەى 1). مۆدیلێكى یەكەم
 پێشبینى نیازی وەلامدەرەرانى كرد بۆ دەنگدان لە ھەلبژاردنى داھاتووى سالى
 2022. لە كاتیكدا مۆدیلێكى دووھەم پێشبینى دەنگدانى وەلامدەرەرانى كرد لە
 ھەلبژاردنى رابردوو. "گەرانیوھە" دەگەریتەوھە بۆ شیوازیكى تاییەت بۆ
 شیکردنەھەى پێشبینیکەر. "گەرانیوھە" كۆمەڵێك لە گۆراوھەكان دەبات كە باوەریان
 وایە پێشبینى گۆرینى ئەنجامێك بکەن (بۆ نمونە، دەنگدان) و ھەول دەدەن
 پەيوھەندی بێرکاری لەنیوانیاندا بدۆزنەوھە. ئەمە رینگایەكە بۆ جیاکردنەھەى
 ماتماتیکى گۆراوھەكان كە کاریگەریەكى بەرچاویان ھەيە لەسەر گۆرانی دەرنجام
 لە ئەوانەى كە نایانەوئ. ئەوھە وەلامى پرسیارەكان دەداتەوھە: كام ھۆكارەكان زۆر
 گرینگن؟ كامە دەتوانین پشتگوئى بخەین؟ ئەو فاکتەرەنە چۆن كارلیك دەكەن لەگەڵ
 یەكتر؟ وە، لەوانەيە لە ھەمووى گرنگتر، ئیমে چەند دلنیاين دەربارەى ھەموو ئەم

فاکترانه؟ گهرانهوه هئلی و لوجستیکی زور هاوشیوهن له شیکردنهوهی پیشبینیکراو، تهنه له گهل چهند جیاوازییهکی لاههکی. گوراوهکانی دیموگرافی و سوسیۆدیموگرافی ئیمه چهند گوریکی دیموگرافی و کومه لایه تیمان له شیکردنهوهی سهره کیماندا گرتهوه بو پیشبینی دهنگدان. وه لامدهرهوهکانی گوراوهکانی دیموگرافی ئهم گوراوهکانی دیموگرافی پراگماتیست: تهمهن، رهگهز (0 = نیر، 1 = مئ)، پهروهده (1 = Illiterate.no قوتابخانه، 2 = تهنه خویندنهوه، هیچ نووسینیک، 3 = قوتابخانهی سهرهتایی، 4 = 18 ئامادهیی، 5 = دواناوهندی 6 = به کالتوریۆس، 7 = ماستهر، 8 = دکتورا)، داهاتی تاکه کهسی (1 = IQD, 2 = 500,000-1,000,000 IQD, 3 = 1,000,000-500,000 IQD, 4 = 1,500,000-2,000,000 IQD, 5 = 2,000,000-4,000,000 IQD, 6 = 5,000,000 < 4,000,000 IQD). وه لامدهرهوهکانی گوراوهکانی کومه لایهتی، ئاستی باوهرداری، ژیان و بهرزه وهندی سیاسی خویان وهک بهشیک له گوراوهکانی کومه لایهتی دیموگرافی ئیمه پراگماتیست. بو دینداری، وه لامدهرهوهکان دهریانخست که ئایین چهنده گرنگه له ژیاناندا به پیوهری 4 خالی لیکرت (1 = به هیچ شیوهیهک گرنگ نیه بو 4 = زور گرنگ). واته بو ههر یهکهیهک ریژهی رهزامهندی ژیان زیاد دهکات (بو نمونه چوون له 1 بو 2 به پیوهری 5 خال) دهبیته هوی زیادبوونی خهملانندی مهبهستی دهنگدان به 0.5 یهکه (بو نمونه، رویشتن له 1 بو 1.5 به پیوهری که مهبهستی دهنگدان پیوانه کردوه). گهرانهوه لوجستیکیهکه زور هاوشیوهیه، به لام له جیاتی نهوه ریژهی نهگهرهکان به کاردینیت بو ئاماژهدان بهوهی که ئایا گوراویکی پیشبینیکهر به شیوهیهکی بهرچاو پهپوهندی ههیه به گوراویکی نهجامی دوانیهوه. ریژهی شانسهکان دهتوانرئ لیکدریتتهوه له رووی گورانی ریژهی سهدی له نهگهری نهوه گوره ره وابهستهیهی (دهنگدان له دوایین ههلبژاردن) که به تیکشکانی 1 و 100 له سهدی دا پروودهات. بو نمونه، ریژهی شانسی 1.5 نهوه دهردهخات که بو گورینی یهک-یهکه له گوراویکی سهربهخودا، نهگهری پروودانی گوراوهی (دهنگدان) به ریژهی 50% زیاد دهکات. به پیچهوانهوه، ریژهی شانسی 0.50 نهوه دهردهخات که بو گورینی یهک-یهکه له گورهری سهربهخودا، نهگهری پروودانی گوراوهی (دهنگدان) به ریژهی 50% کهمده بیتهوه. بهم شیوهیه ئهم جوره مۆدیله ریگهی پیداین که نهگهری بهشداریکردنی وه لامدهرهوهیهک له دهنگدان له ههلبژاردنی رابردوودا به مهرج بیت لهسهر بههاکانی گوراوهکانی شروفهکار. دوای کرداری پیوانهیی له توئیزینهوهی چهندایهتیدا، ئیمه گرنگی خهملانندهکان

دیاری دهکەین بە بەکارهێنانی پی-بەها. p -value دەریدەخات کە چەندە بەلگە دەبێت گریمانە پووچەکە رەت بکەینەوه (واتە ئەو گریمانەى کە هیچ کاریگەرییەک نییە). بەم شێوەیە، هەر چەند p -value بچووکتەر بێت، دانیاتر دەبین کە گریمانەى بەتال راست نییە. بە زاراوهى سادەتر، هەر چەند بەهای p کەمتر بێت، دانیاتر دەبین لەوهى کە کاریگەری چاودێریکراو راستە. هەروەها، دواى کردارى پێوانەیی لە توێژینەوهى چەندایەتیدا، ئیمە 5% (0.05) برین بۆ بەهای پی بەکار دەهێنین. پێشبینیکەرەکان بە بەهای پی کەمتر لە 5% برین گرنگان، لە کاتیگدا ئەوانەى سەرەوهى برینەکە گرنگان نین. لە کوتاییدا، ئیمە مەودای متمانە بەکاردینین بۆ هەلسەنگاندنی وردی کاریگەری چاودێریکراو، لەو شوێنەى مەودای بچووکتەر ووردبینی زیاتر نیشان دەدات. 20 هەردوو مۆدیلەکە هەمان پێشبینیکەریان لەخۆ گرت. پێشبینیکەرانى کۆمەلایەتى و دەروونى لە مۆدیلەکانماندا ناسنامەى نەتەوهی و متمانە بە حکومەت و ئەرکى مەدەنى بوون لەگەڵ ئەوهشدا، مۆدیلەکانمان بریتین لە تەمەن، رەگەز، داها، پەرەردە، و رازیبوونى ژیان وەک گۆرانى کۆنترۆل. گۆراوهکانى کۆنترۆل بەکاردیت بۆ دیاریکردنى ئەوهى کە ئایا گۆراوهکانى پێشبینیکەر تاکە هۆکارى کاریگەرى چاودێریکراون لەسەر گۆراوکارى دەرنجامەکە. ئەگەر ناساندنى گۆراوهکانى کۆنترۆل لە مۆدیلی توێژینەوهى گریمانکراودا پەيوەندیە رەسەنەکانى نێوان پێشبینیکەران و گۆراوهکانى ئەنجامەکە نەگۆریت، ئەوا ئەمە متمانەمان زیاد دەکات کە پەيوەندیە چاودێریکراوهکان نابەخشن (واتە، نەک چەواشەکردنى بەلگەى ئامارى پەيوەندیەکە).

ئەنجامەکان

پیش خستنه‌رووی شیکردنه‌وهی سەرەکیمان بۆ مۆدیلی چەمکمان بۆ ئەو هۆکارانەى کە پێشبینی دەنگدان دەکەن، ئیمە کورتەیه‌کی وەسفیی پێشبینیکەری سەرەکی دابین دەکەین.

رێژەى دەنگدان و هۆکارەکانى دەنگدان/دەنگەدان

بە کۆى گشتى 492 وەلامدەر ئاماژەیان بەوه‌دا کە دەنگ دەدەن (291 ئاماژە بەوه دەکەن کە لە هەلبژاردنى داها‌توودا دەنگ نادەن و 288 پش دەریخست کە دانی

نین). کۆی گشتی 590 وهلامدر دهریختست که لهههآیزاردنی رابردودا دهنگیانداوه (418 کهس دهنگیان نهداوهوه 64 کهس ئاماژمیان بهوهداوه که ناتوانن وهک تههمنی خوار تههمنی 18 سال دهنگ بدهن). شیوهی 3 ی خوارهوه هۆکارهکانی دهنگدانهکه لیست دهکات و ریزهی ئهو وهلامدرانهی که ههر هۆکاریکیان ههآیزاردوه نیشان دهدات. ماف و ئهرک باوترین هۆکار بوو بو دهنگدان و باوهر نهکردنی ئهوهی که دهنگدان دهبیته هوی باشترکردنی ستاندهردی ژیانی کهسیک باوترین هۆکاری دهنگدان بوو.

شیوهی 3 هۆکار بوو دهنگدان و دهنگندان
(گرافیک له لاپههه 21)ه

رازیبوون به خزمهتگوزارییهکانی حکومهت

ههر هاوولاتییهکی پیگهیشتوو دهنگدان وهک ئامرازیک بوو دهربرینی رهزامهندی یان رازینهبوونی بریارو سیاسهت و بهرنامهی حکومی بهکار دینیت. ئاشکرایه که هاوولاتیان ههندیک چاوهروانیان لهدهزگا سیاسیهکان ههیه و شکستهینانی دهزگاگان بوو بینینیان رهنگه متمانهی سیاسی دروست بکات. بویه ئیمه رهزامهندیمان لهخزمهتگوزارییهکانی حکومهت پیوانهکرد لهریگهی داواکردن لهبهشداربووان بوو دیاریکردنی ئاستی ریکههوتنهکهیان لهگهآ 16 بهیاننامهدا. ئهم لیدوانانه بهستراوهنهتهوه بوو بواری جیاواز وهک رازیبوون به ههلی کار و چاودیری تهندروستی و داهات و کارهبا و هتد. چهند ئهجامیک لیرهدا جیی سهرنجن، وهک رازیبوونی بهرزی وهلامدرهوهکان لهو ئاسایشهی که لهلایهن حکومهتهوه دابین کراوه. بهپیی پیوستی تیرۆریزمی جیهانی که له لایهن پهیمانگای ئابووری و ئاشتی (2016) هوه بلاوی کردوهتهوه، عیراق بهرزترین بووه له کاتی هاتنی تیرۆریزم له جیهاندا. ههرچۆنیک بیته ههریمی کوردستان به شیوهیهکی ریزهیی و دوور له تیرۆریزم بووه. بهداخهوه نارهزاییهکی بههیز ههیه له دهرفتهه یهکسانهکان بوو بهدهستهینانی کاریک (بهتاییهتی له نیوان ژن و پیاودا)، دهستگهیشتن به کارهبا، چاودیری تهندروستی باش، یاسا، ههروهها باشترکردنی دۆخی ئابووریان. ئهمانه فاکتهری گرنگن سهبارهت به متمانهکردن به حکومهت و بهو هویهشهوه رازی بوون به ژیان.

خشتهی 2

پوختهی وهلامدانوههکان بو آیدوانهکانی پیوانهیی رازیوون به خزمهتگوزارییهکانی حکومت. (گرافیک له توژینهوه ئینگلیزییهکهدا ههیه، لاپه ره 23)

که رهسته و پیوهندییهکانی له گه ل پالنه ره سه رهکییهکان

خشتهی 3 که رهسته (و دوورکهوتنهوه له ستاندارد) ی گوراره سه رهکییهکان نیشان دهدات. ههندیک له نهجامهکان جیگهی تیرامانن لیره دا. به شیوهیهکی گشتی وهلامدهرهوهکان راپورتیان داوه که متمانهیان به تهواوکاری و خیرخوازی حکومت نییه (واته له بهرژهوهندی هاو لاتیاندا ههلسوکهوت کردن). سه رهرای نهوهش، به تیکرایی، وهلامدهرهوهکان راپورتیان دا که نهوان زور نارازین له ژیانیان.

خشتهی 3

که رهسته و دوورکهوتنهوهی ستانداری له پالنه ره سه رهکییهکان (گرافیک له توژینهوه ئینگلیزییهکه له لاپه ره 24)

وهک نهوهی له خشتهی 3 ی سه رهوه بینراوه، تیکرایی رهزانهندی ژیان به شیوهیهکی سه رسورهینهرا نه نزمه. به تیکرایی، وهلامدهرهوهکان راپورتیان دا که نارازین له ژیانیان به پیی نه نهجامه، ئیمه له گروهی دیموگرافییه جیاوازهکاندا رهزانهندی له ژیانمان سوراغ کرد. شیوهی 2 ی خوارهوه تیکرایی ئاستی ژیان له سه ره بنه مای پیشهیی و گروهی ته من و باری هاوسهریی و نهو شاره ی که له کاتی راپرسیدا تئیدا نیشهجی بوون نیشان دهدات. پانئیلی لای چهپی سه رهوه رازیوونی ژیان له هر پیشهیهک پیشان دهدات. رازیوونی ژیان له نیوان جووتیاران (N = 16) و نزمترینه له نیوان قوتابیان (N = 153) و ژنی مالهوه (N = 83). ئیمه وا بیردهکهینهوه که جووتیارهکان لهوانهیه به گشتی زیاتر له ژیانی خوین رازی بن چونکه نهوان زیاتر کۆنترۆلی سهقامگیری ئابووری خوین به دهستهوهیه. له لایهکی ترهوه، قوتابیهکان لهوانهیه ههست به نائومیدی

بکهن و جهختیان لهوه کردهوه که دهبیت پروبهرووی بازاریکی ئیشی سهخت ببنهوه.

پانیلی سهروهوی راست رازیوونی ژیان له ئاستی پهروهدهدا پیشان دهدات. رازیوونی ژیان له نیوان ئهوانه‌ی که پروانامه‌ی ئاماده‌یی و به‌کالۆریۆسیان هه‌یه نزمتره ($N = 286$) و له نیوان ئهوانه‌ی که هیچ پهروه‌ده‌یه‌کیان نییه ($N = 144$) و ئهوانه‌ی پروانامه‌ی دواناوه‌ندیان ته‌واو کردووه (وهک، پله‌ی پیشه‌یی). ($N = 195$) و دیاره که پشتگیری زیاتر پیشکەش دهکات بو پیشبینه‌کانمان له‌سه‌روهه. به تاییه‌تی، ئهوانه‌ی پروانامه‌ی به‌کالۆریۆسیان هه‌یه به توندی پشت به ئابووری و بازاری کار ده‌به‌ستن. سه‌رنج‌راکیشه ئهوانه‌ی که خویندنی سه‌ره‌تاییان هه‌یه له ئاستی ژیاندا زیاتریان تۆمار کردووه وهک له‌وه‌ی که پهروه‌ده‌یان نیه. یهک پروونکردنه‌وه‌ی گونجاو ئه‌وه‌یه که ئهوانه‌ی هیچ پهروه‌ده‌یه‌کیان نییه به هۆی کهمی خویندنه‌وه و نووسینی خوینده‌واره‌یه‌وه ناتوانن رۆلی کارا له کۆمه‌لگادا ببینن.

پانیلی لای چه‌پی خواره‌وه له هه‌ر گروپیکی ته‌مه‌ندا ره‌زامه‌ندی ژیان پیشان دهدات. وه‌لامده‌ره‌وه‌کان له نیوان 40-49 سال ($N = 133$) نزمترین ریژه‌ی ژیانان راگه‌یاند، له کاتی‌کدا ئهوانه‌ی سه‌رووی 60 سال ($N = 16$) به‌رزترین ریژه‌ی ژیانان راگه‌یاند. ئه‌م مۆدیله له‌گه‌ل توژی‌نه‌وه‌کانی پیشوودا گونجاوه که به ناوه‌کانی "ته‌مه‌نی ناوه‌راست" له رازیوونی ژیان له هه‌موو ولاتاندا دۆکیومی‌نتی کردووه. توژی‌ه‌ران پیشنیاریان کردووه که کهسانی سه‌رووی ته‌مه‌ن 60 سال زیاتر ئه‌زموونی ژیان رازی بکهن چونکه له "ژیان له ئیستادا" باشت‌رن و که‌متر تووشی فشاره‌کانی رۆژانه ده‌بن.

له کۆتاییدا، پانیلی راستی خواره‌وه ره‌زامه‌ندی ژیان نیشان دهدات له چوار شار که وه‌لامده‌ره‌وه‌کان تپیدا نیشه‌جی بوون. رازیوونی ژیان له نیوان وه‌لامده‌رانی نیشه‌جی هه‌ولێردا به‌رزتر بوو ($N = 442$) و نزمترین له نیوان ئهوانه‌ی له هه‌له‌بجه نیشه‌جین 26. ($N = 30$)

شیوه‌ی 4

کورتیه‌کی ره‌زامه‌نی له ژیان به دریژیایی گۆراوه‌کانی دیمۆگرافی (پانیلی سهره‌وه‌ی چهپ: پیشه، پانیلی سهره‌وه‌ی راست: په‌روه‌ده، پانیلی چهپی خواره‌وه: ته‌مه‌ن، پانیلی خواره‌وه‌ی راست: شار). هیلی شینی ستوونی ئاماژه به واتای رازیوونی ژیان ده‌کات به دریژیایی هه‌موو گروپه‌کانی گۆراوی دیمۆگرافی. (گرافیک له لاپه‌ره ۲۶ له توژی‌نه‌وه‌ی ئینگلیزییه‌که‌دا)

دواتر، ئی‌مه په‌یوه‌ندی‌ه‌کانی نیوان گۆراوه سهره‌کییه‌کانمان تاقی‌کرده‌وه (بروانه شیوه‌ی 4). هه‌ندی‌ک له په‌یوه‌ندی‌ه‌کان شایه‌نی زه‌ق‌کردنه‌وه‌ن. هه‌ر سێ پیکه‌ته‌ی متمانه به حکومه‌ت به‌تووندی په‌یوه‌ندیان به‌ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو و پیشوودا هه‌بوو. ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و ئه‌رکی مه‌ده‌نیش به شیوه‌یه‌کی ئه‌رینی په‌یوه‌ندی هه‌بوو له‌گه‌ل ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو و ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی پیشوودا. رازیوونی ژیان و هه‌مو داها‌ت به ئه‌رینی په‌یوه‌ندیان به ده‌نگدانه‌وه هه‌بوو له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو و دوا‌ین. هه‌روه‌ها رازیوونی ژیان به ئیجابیه‌وه په‌یوه‌ندی به هه‌ر سێ شیوازی متمانه‌کردن به حکومه‌ته‌وه هه‌یه و پیشنیاری ئه‌وه ده‌کات ئه‌وانه‌ی که زیاتر له ژیانیا‌ن رازین متمانه‌ی زیاتریان به لیها‌توویی و خیرخوازی و ته‌واوکاری حکومه‌ته‌کانیا‌ن هه‌یه. له‌کو‌تاییدا جینده‌ر به شیوه‌یه‌کی نه‌رینی په‌یوه‌ندی به ده‌نگدانه‌وه هه‌بوو له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو و دوا‌یندا که ده‌ریخست که ژنان که‌متر ده‌نگیا‌ن داوه له‌هه‌لبژاردنی رابردوو و که‌متر ئه‌گه‌ری ده‌نگدانا‌ن هه‌یه له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو. دینداری له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو‌دا به شیوه‌یه‌کی نه‌رینی په‌یوه‌ندی به ده‌نگدانه‌وه هه‌بوو و پیشنیاری ئه‌وه‌ی کرد ئه‌وانه‌ی که دیندارترن که‌متر ده‌نگ به‌دن . (گرافیک لاپه‌ره ۲۷)

مۆدی‌لی لۆجستیک‌ی پیشینی ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو و دوا‌یندا په‌یوه‌ندی‌ه‌کانی نیوان پیشینی‌که‌ران و 1) نیازمان بۆ ده‌نگدان له‌سالی 2022 و 2) له‌سالی 2021‌دا له‌شیوه‌ی 4 نمایش کراوه. شیوه‌ی 4 کاریگه‌ری هه‌ر پیشینی‌که‌ری‌کی تاک‌نیشان ده‌دات. پانیلی چهپ پلان بۆ نیازه‌ خه‌ملێنراوه‌که داده‌نیت بۆ ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی داها‌توو له‌کاتی‌که‌دا پانیله‌که له‌سه‌ر پلانه‌ راسته‌کان ئه‌گه‌ری مه‌زهنده‌کراو که ئایا به‌شداربووان له‌هه‌لبژاردنی رابردوو ده‌نگیا‌ن دا‌بیت یا‌ن نا.

هیللی ستوونی خو له میشتی له ۱ دا، ریپیدانی ستوونیه که هیچ کاریگه رییه کی نیه. خه ملاندنه کان که کهوتن بو لای چه پی هیللی ستوونی نهرینین (به بازنه سووره کان دایاننا)، له کاتیکدا نهوانه ی دهکهونه لای راستهوه نهرینین (به بازنه شینهکان دیاری دهکرین). به هوی ونبوونی داتا له سر هندیک له گوراوه کان، کوی گشتی 999 وه لامدر له شیکردنهوهی مؤدیلی 1 و 941 وه لامدرهوه له شیکردنهوهی مؤدیلی 2 دا بوون. مؤدیلی 1 که بریتی بوو له مهبستی وه لامدرهوه کان بوو، دهنگدان له هلبژاردنی داهاتوو وهک گوراویکی پشتبهستوو گرنگ بوو، $F(10,988) = 27.11, p = 0.00$ مؤدیله که 22٪ ی جیاوازیهکانی له مهبستی دهنگدانا روون کردهوه. نهمه نهوه دهردهخات که مؤدیله کهمان توانای پیشبینی کردنی مهبستی دهنگدانی هه بوو بو پلهیه کی بهرچاو. مؤدیلی 2 که دهنگدانی له هلبژاردنی پیشوودا وهک گوراویکی پشتبهستوو بوو، نیکس 2 (10) $= 193.68, p > 0.01$. مؤدیله که له نیوان 19٪ (Cox و Snell R چوارگوشه) و 25٪ (ناگلکهرکی نار چوارگوشه) له جیاوازی دهنگدان له هلبژاردنی رابردوو روون کردهوه. نهمه دهریدهخات که نهم مؤدیله ههروهها توانی پیشبینی دهنگدان بکات له دواپین هلبژاردندا تا رادهیه کی بهرچاو. نهجامه کان پشتگیری تهواوی چوارچیوهی چه مکی نیمه یان کرد. سی پالنه ره سه ره کییه کومه لایه تی- دهر وونیه کی دهنگدان به شیوهیه کی بهرچاو په یوه ندیان به دهنگدانهوه هه بوو له هلبژاردنی داهاتوو و دهنگدان له هلبژاردنی رابردوودا. ناسنامه ی نه تهوه یی به شیوهیه کی نهرینی پالنه ری دهنگدانی کرد له هلبژاردنی داهاتوو $B = 0.12, p > 0.01$ (دوو کلک)، 95٪. $CI [0.03, 0.21]$ به لام پیشبینی دهنگدانی له دواپین هلبژاردندا نه کرد. نهمه ش نهوه دهردهخات که نهوه که سانه ی که ههستیکی بالای ناسنامه ی نه تهوه یی هه یه له هلبژاردنی داهاتوودا زیاتر دهنگ دهن. نهرکی مه دهنی به شیوهیه کی نهرینی پیشبینی دهنگدانی کرد له هلبژاردنی داهاتوو $B = 0.20, p > 0.01$ (دو-کلک)، 95٪. $CI [0.08, 0.32]$ و دهنگدان له هلبژاردنی رابردوو $p = 1.60, B = (exp) > 0.01$ (دو-کلک)، 95٪. $CI [1.12, 2.30]$ نهمه ش نهوه دهردهخات که نهوه که سانه ی که ههستیکی بالایان به نهرکی مه دهنیه وه هه یه زیاتر له هلبژاردنی پیشوودا دهنگیان داوه و له هلبژاردنی داهاتوودا زیاتر دهنگ دهن. متمانه به حکومت به شیوهیه کی نهرینی پالنه ری دهنگدانی کرد له هلبژاردنی داهاتوو $B = 0.13, p > 0.01$ (دو-کلک)، 95٪. $CI [0.08, 0.19]$ و دهنگدان له هلبژاردنی رابردوو $B = (exp) > 1.50, p > 0.01$ (دو-کلک)، 95٪. $CI [1.26, 1.78]$ نهمه ش نهوه دهردهخات

که نهو کهسانه‌ی متمانه‌ی زیاتریان به حکومت‌ه‌کهمیان هه‌یه زیاتر له هه‌لبژاردنی رابردوو دهنگیان داوه و نه‌گه‌ری زیاتریش هه‌یه له هه‌لبژاردنی داها‌توودا ده‌نگ بده‌ن. ژیان به شیوه‌یه‌کی نه‌رینی پیشبینی ده‌نگدانی کرد له هه‌لبژاردنی داها‌توو بی $p = 0.06 > 0.01$ (دو-دم)، $95\% CI [0.01, 0.11]$ و هه‌لبژاردنی پیشوو، $p = 1.23$ (exp) $B = 0.01 >$ (دو-دم)، $95\% CI [1.06, 1.43]$. ده‌ریده‌مخات که نه‌وانه‌ی که له هه‌لبژاردنی رابردوو داها‌توو ریژه‌یان به‌رزتره و نه‌گه‌ری ده‌نگدانی زیاتریان هه‌یه له هه‌لبژاردنی داها‌توو. دوا‌جار به‌رژه‌وه‌ندی سیاسی پیشبینی ده‌نگدانی نه‌رینی کرد له هه‌لبژاردنی داها‌توو $p = 0.21 > 0.01$ (دو-کلک)، $95\% CI [0.16, 0.26]$ و هه‌لبژاردنی پیشوو، $p = 1.70$ (exp) $B = 0.01 >$ (دو-کلک)، $95\% CI [1.44, 2.01]$. کهسانه‌ی که ناستی به‌رژه‌وه‌ندیان له سیاسه‌تدا به‌رزتره له‌وه‌ی که له دوا‌یین هه‌لبژاردندا ده‌نگیان داوه و نه‌گه‌ری زیاتریش هه‌یه له داها‌توو ده‌نگ بده‌ن. هه‌روه‌ها گور‌او‌ه‌کانی دیمو‌گرافی به شیوه‌یه‌کی به‌رچاو پیشبینی ده‌نگدانیان کرد، هه‌رچه‌نده به قه‌باره‌ی کاریگه‌ری بچوو‌کتر له گور‌او‌ه‌کانی کومه‌لایه‌تی-ده‌روونی. ته‌مه‌ن پیشبینی‌که‌ری‌کی به‌رچاوی ده‌نگدان نه‌بوو له هه‌لبژاردنی داها‌توو، به‌لام پیشبینی‌که‌ری‌کی به‌رچاوی ده‌نگدان بوو له هه‌لبژاردنی رابردوو (هه‌رچه‌نده نه‌م کاریگه‌ری‌یه زور بچوو‌ک بوو، نزیکه له سفر)، $p = 1.02$ (exp) $B = 0.01 >$ (دو-کلک)، $95\% CI [1.01, 1.04]$. هه‌لبژاردنی داها‌توو، بی $p = 0.07 > 0.05$ (دو-یه‌کی)، $95\% CI [0.01, 0.13]$ ، و ده‌نگدان له هه‌لبژاردنی رابردوو، $p = 1.29$ (exp) $B = 0.05 >$ (دو-کلک)، $95\% CI = 1.07, 1.56]$ نیشانی ده‌دات نه‌وانه‌ی که داها‌ت زیاتریان هه‌یه زیاتر نه‌گه‌ر هه‌بووه ده‌نگ بده‌ن له هه‌لبژاردنی پیشوو. جینده‌ر، په‌روه‌رده و دیانات پیشبینی‌که‌ری گرن‌گ نه‌بوون بو ده‌نگدان له هه‌لبژاردنی داها‌توو یان دوا‌یین.

شیوه‌ی 5

خه‌ملاندن له مودیل‌ه‌کانی پیشبینی ده‌نگدان له هه‌لبژاردنی داها‌توو و ده‌نگدان له هه‌لبژاردنی پیشوو. هیل‌ی ستوونی خو‌له‌میشی له ۱ دا، ریپیدانی ستوونیه‌ی که هه‌یج کاریگه‌ری‌یه‌کی نیه. خه‌ملاندنه‌کان له لای راستی هیل‌ی ستوونی خو‌له‌میشی به شیوه‌یه‌کی نه‌رینی په‌یوه‌ستن به ده‌رئه‌نجامی گور‌او‌ه‌کان (ده‌نگدان). خه‌ملاندنه‌کان

له لای چپي هیلې ستوونې خوله‌میشې به شیوه‌یه‌کی نهرینې په‌یوه‌ستن به دهره‌نجامی گوراه‌کان (دهنگدان). هه‌روه‌ها پیشبینه‌یکه‌ریک له هیله‌که دوور ده‌که‌وټه‌وه، کاریه‌گری نه‌و که‌سه‌ی پیشبینه‌یکه‌ر به‌هیزتره‌ ده‌بیت. هه‌ر چه‌ند زیاتر بو لای راست، په‌یوه‌ندیه‌کی نهرینې به‌هیزتره‌. زیاتر به‌ره‌و لای چپ، په‌یوه‌ندیه‌کی نهرینې به‌هیزتره‌. گرنگی به‌ نه‌ستیره‌ نیشان ده‌دات ($p > 0.05$, $p > 0.01$).
(گرافیک له لاپه‌ره ۳۰)

شروقه‌ی نیوه‌ندگیری

دواتر، شروقه‌مان کرد که ئایا په‌یوه‌ندی نیوان ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و دهنگدان و په‌یوه‌ندی نیوان نهرکی مه‌ده‌نی و دهنگدان به‌ متمانه‌ به‌ حکومت به‌ریوه‌ده‌بریت، به‌ واتایه‌کی تر ئایا ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و نهرکی مه‌ده‌نی به‌شداری له‌ دهنگدانا زیاد ده‌کات به‌هوی متمانه‌ به‌ حکومته‌وه؟ شیکردنه‌وه‌ی نیوه‌ندگیری ئامازه‌ به‌ پرۆسه‌ی شیکردنه‌وه‌ی ناسینه‌وه‌ و کوانته‌کردنی میکانیزمی گوره‌ری سټیم ده‌کات (ناسراوه‌ به‌ نیوه‌ندی‌ک) که په‌یوه‌ندیه‌کی چاودټیریکراوی نیوان گوراه‌ویکی سه‌ربه‌خو (بو نمونه، ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی یان نهرکی شارستانی) و دهره‌نجامی گوراه‌ویک و ولامی پرسیاره‌که ده‌داته‌وه: په‌یوه‌ندی (ه‌کان) چی روون ده‌کاته‌وه؟ نه‌وه‌ چیه‌ که په‌یوه‌ندیه‌کان ده‌ه‌ژینیت؟ به‌ شیوه‌یه‌کی کونکرینتر تاقیکردنه‌وه‌ی نه‌وه‌ ده‌که‌ین که ئایا ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی متمانه‌ به‌ حکومت زیاد ده‌کات و ئایا متمانه‌ به‌ حکومت به‌ نوره‌ی خو‌ی دهنگدان زیاد ده‌کات یان نا. به‌ هه‌مان شیوه‌ تاقیکردنه‌وه‌ی نه‌وه‌ ده‌که‌ین که ئایا نهرکی مه‌ده‌نی متمانه‌ی به‌ حکومت زیاد کردوه‌ و ئایا متمانه‌ به‌ حکومت به‌ نوره‌ی خو‌ی دهنگدان زیاد ده‌کات یان نا. نه‌م مودیلانه‌ له‌ شیوه‌ی 5 دا روون کراوه‌ته‌وه‌. دوا‌ی رټیازی پیشنیارکراو له‌ شیکردنه‌وه‌ی نیوه‌ندگیری ((CITE، ئیمه‌ گرنگی متمانه‌ی گوراه‌وی نیوه‌ندگیریمان به‌ حکومت به‌ دوو شیوه‌ تاقی کرده‌وه‌. سه‌ره‌تا، ئیمه‌ نه‌وه‌مان تاقی کرده‌وه‌ که ئایا په‌یوه‌ندی نیوان پیشبینه‌یکه‌ر و میانگیر، و په‌یوه‌ندی نیوان میانگیری و گوراه‌وه‌ی نه‌نجامه‌که‌ گرنگ بووه‌. نه‌گه‌ر هه‌ر دووک له‌م په‌یوه‌ندیانه‌ گرنگ بن، ئیمه‌ کوتایی به‌ نیوه‌ندگیری ده‌هینین. وه‌ک تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی زیاتری نیوه‌ندگیری، ئیمه‌ به‌

کارمان هینا که قهبارهی کاریگه‌ری ناراسته‌وخۆ و ماوه‌ی متمانه 95% ی بو خه‌ملئیراوه. کاریگه‌ریه‌کی میانگیری به گرنگ داده‌نریت ئه‌گهر سفر بکه‌ویته دهره‌وه‌ی مه‌ودای متمانه 95% خه‌ملاندنی پوتسترپ و ماوه‌ی متمانه به به‌کاره‌ینانی ۵۰۰۰ دووباره‌بوونه‌وه‌ی مۆنتی کارلۆ به‌ده‌ست هات.

یه‌که‌م مۆدیلی نیه‌ه‌ندگیریمان تاقیکرده‌وه که ئایا متمانه به‌حکومه‌ت په‌یوه‌ندی نیوان ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و ده‌نگدانی له‌هه‌لبژاردنی داها‌توودا نیه‌ه‌ندگیری کردووه یان نا. مۆدیلی نیه‌ه‌ندگیری زۆر گرنگ بوو. په‌یوه‌ندی نیوان ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و متمانه به‌حکومه‌ت (رئیکا) و په‌یوه‌ندی نیوان متمانه به‌حکومه‌ت و ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی داها‌توودا (رئیره‌وی (b) هه‌ردووکیان گرنگ بوون [مه‌زه‌نده‌ی خال = $b \text{ point } , 0.63, p, 12.83, t(1069) = 0.05, SE = 0.001 >$, وه‌ک $p, 9.74, t(1068) = 0.02, SE = 0.25, estimate > 0.001$], وه‌ک کاریگه‌ری ناراسته‌وخۆ (0.16 = 0.16, 95% CI = 0.12, 0.20). مۆدیلی نیه‌ه‌ندگیری دووه‌مان هه‌مان مۆدیلی یه‌که‌م بوو جگه‌له‌وه‌ی له‌هه‌لبژاردنی رابردوودا ده‌نگدانمان له‌خۆگرتبوو وه‌ک دهرئه‌نجامی گۆراو له‌جیاتیی ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی داها‌توودا.

ئه‌م مۆدیله هه‌روه‌ها گرنگ بوو [خه‌ملاندنی خال = 0.63, SE = 0.05, $b \text{ point estimate} = 0.12, SE = , 0.001 > t(1069) = 12.83, p$, کاریگه‌ری ناراسته‌وخۆ = 0.08, $p, 8.10, t(1005) = 0.01 > 0.001$], 95% CI = 0.06, 0.10]. دواتر ئیمه هه‌مان دوو مۆدیلی سه‌روه‌مان تاقیکرده‌وه، جگه له‌وه‌ی که ئه‌رکی مه‌ده‌نیمان وه‌ک پئیشبینیکه‌ر له‌خۆگرتبوو، له‌جیاتیی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی. دووباره، هه‌ردووک له‌م مۆدیله میانگیریه گرنگ بوون. متمانه به‌حکومه‌ت په‌یوه‌ندی نیوان ئه‌رکی مه‌ده‌نی و ده‌نگدانی له‌هه‌لبژاردنی داها‌توودا نیه‌ه‌ندگیری کرد [مه‌زه‌نده‌ی خال = 0.96, SE = 0.06, $b \text{ point estimate} = 0.23, SE = , 0.001 > t(1069) = 15.90 p$, کاریگه‌ری ناراسته‌وخۆ = 0.22, $p, 8.72, t(1068) = 0.02 > 0.001$], 95% CI = 0.17, 0.28]. ئه‌رکی مه‌ده‌نی و ده‌نگدان له‌هه‌لبژاردنی پئیشوودا نیه‌ه‌ندگیری کرد [مه‌زه‌نده‌ی خال = 0.96, SE = 0.06, $t(1069) = 15.90, p, 0.001 >$, کاریگه‌ری ناراسته‌وخۆ = 0.11, SE = 0.02, $t(1005) = 7.13, p$, 95% CI = 0.08, 0.14].

شيوه 6

مۆدېلى نۆهنديگىرى. ھاوپالنهىرى، پالنهىرى پىكهوهى ناستانداردن كه پىوهندي نىوان گۆراوه سىر بهخۆكان (ناسنامهى نهتهوهى و ئهركى مهدهنى) و دهنگدان (له ههلبژاردنى ئىستا و پىشوو) نىشان دهدهن. $p^{***} > 0.001$.

گرافىك له لاپىره ۳۲

گفتوگۆ

به بهكارهينانى نمونهيهكى گهوره له ههريمى كوردستان تويزينهوهكهمان چهندن پالنهى دهروونى و كۆمهلايهتى بهشدارى خهلكى لهدهنگدانا ئاشكرا كرد. له نىوان گۆراوهكانى كۆمهلايهتى ديموگرافى، رازىبوونى ژيان، داهاى و بهرژهوهندى سياسى به شيوهيهكى بهرچاو پىشبينى دهنگدانىان دهكرد له ههلبژاردنى داهاى و دوايىن. ههس گۆراوه دهروونيهكه (متمانه به حكومهت و ئهركى مهدهنى و ناسنامهى نهتهوهى) به شيوهيهكى بهرچاو پىشبينى دهنگدانىان دهكرد له ههلبژاردنى داهاى و دوايىندا. گۆراوهكانى دهرووناسى به توندى پىشبينى دهنگدانىان دهكرد له گۆراوهكانى كۆمهلايهتى ديموگرافى. ئهمهش گرنگى تىگههستن لهو باوهر و ههلوستانه دهخاته روو كه هاوالاتيان بهرامبه بهر به حكومهتهكهيان ههلبهگرن 2011 لهگهڵ تويزينهوهكانى پىشوودا بگونجيت (ئاچن هور، 2011؛ بههين گالايس، 2016). ئهركى مهدهنى بههيزترى پىشبينىكهرى دهنگدان بوو، پاشان متمانه به حكومهت و ناسنامهى نهتهوهى بهدواى خويدا هينا. له راستىدا، ئهركى مهدهنى پىشبينى دهنگدانى كرد به بههيزى وهك بهرژهوهندى سياسى. ئهمه ماناى چيه؟ بو ههنديك كهس، دهنگدان به سادهى ههلبژاردنكه، وهك چونه دهروه بو نانى ئىواره. ههنديكى تر، هههچونىك بىت، دهنگدان به ئهرك دهزانن. بو ئهم كهسانه دهنگدان پابهندييهكى ئهخلاقىيه، بى گويدانه ئهوهى كه ئايا كردارى دهنگدانى ههچ سووډىكى تاييهتى پىشكەش به دهنگدانى ئهوه كهسه دهكات ئهم ههستهى ئهرك بو دهنگدان نۆرمىكى ناوهكويه ئهوه كهسانهى كه دهنگدان به ئهرك دهزانن به هوى هاندانى ئهخلاقىيهوه بهشدارى له دهنگدانا دهكهن نهك بهرژهوهندى خوى. ئايا دهكرىت ئهم نۆرمه جيهجى بكرىت؟ ئيمه باوهرمان وايه كه سهركرده سياسىيهكان دهتوانن ههول بهن ئهم نۆرمه بههيزتر

بکەن، هەرچەندە پێویستە ئەم جۆرە هەولانە بە وریاییهوه ئەنجام بدریت هەولدان بۆ فشار خستنه سەر هاوڵاتیان بۆ دەنگدان لەوانهیه به لاوازکردنی پالنه‌ره ناوه‌کییه‌کانیان بۆ دەنگدان بێت. (بله‌یس ئاچن، 2019). ئەمه له‌وانه‌یه به تاییه‌تی راست بێت کاتیک زۆربه‌ی هاوڵاتیان متمانه‌یان به حکومه‌ته‌که‌یان نییه، هه‌روه‌ک چۆن له‌ نموونه‌که‌ماندا بوو. به‌راستی ئه‌رکی مه‌ده‌نی به توندی و ئیجابیانه په‌یوه‌ندی به متمانه به حکومه‌ت و ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یه‌یه هه‌بوو له کاتیکدا ئاستی نزمی متمانه به حکومه‌ت ئاگادارکه‌روه‌یه، ئەم دهره‌نجامانه ئاماژه به دوو رێگای به‌لێنده‌رانه ده‌کەن که ئه‌رکی شارستانی تێدا ده‌توانی بچینریت. سهره‌تا سهرکرده سیاسییه‌کان ده‌توانن هه‌ست به یه‌که‌ریزی کورد و پێکه‌وه‌یی له‌ ده‌وری چالاکییه سیاسییه‌کان وه‌ک ده‌نگدان دروست بکەن. بۆ نموونه جه‌ختکردنه‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که ده‌نگدان کاریکی دهربرینی ناسنامه‌یه وه‌ک کورد یان به‌بیر هێنانه‌وه‌ی هاو‌و‌لاتی له‌ میژووی تاریکی چه‌وساندنه‌وه‌ی خۆی و ده‌نگدانیش رێگه به‌ گه‌لی کورد ده‌دات هه‌نگاوێک له‌ دیموکراسییه‌کی سه‌ربه‌خۆ و ئازاد نزیکتر بێت. هه‌روه‌ها کاریگه‌ری ئه‌رینی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له‌سه‌ر ده‌نگدان پشتگیری یه‌کیک له‌پروژه‌کانی ئەم دوا‌یه‌ی ئیمه‌ ده‌کات که تێیدا بۆمان دهرکه‌وت ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له‌نیو کورد له‌هه‌ریمی کوردستان پێشبینی ره‌فتاری ئه‌رینی ته‌ندروستی گشتی و هه‌لوێستی ئه‌رینی کرد به‌رامبه‌ر به‌سیاسه‌ته‌کانی حکومه‌ت له‌ ئەم پروژه‌یه هاو‌کاریه‌ک بوو له‌گه‌ڵ نزیکه‌ی 200 توێژه‌ر که پێشبینیکه‌رانی ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی پشتگیری ته‌ندروستی گشتیان له‌ 67 وڵادا تا‌قی کرده‌وه و به‌م دوا‌یانه له‌ یه‌کیک له‌ به‌رزترین گو‌فاره‌کانی زانستی کۆمه‌لایه‌تی بلاو کرایه‌وه (قان باقیل و 2022). ئەو که‌سانه‌ی که به توندی له‌گه‌ڵ نه‌ته‌وه‌که‌یاندا خۆیان پیناسه‌ ده‌کەن هه‌ستیکه‌ی به‌هیزی هاوبه‌شیان هه‌یه و زیاتر پابه‌ند ده‌بن به‌ تۆرمه‌کانییه‌وه و هانیان ده‌دات که به‌ شیوه‌یه‌کی کۆمه‌لانه کاری ئاراسته‌کراو بکەن که ئامانجیان با‌شترکردنی خۆشگوزه‌رانی کۆمه‌لگا بێت.

له‌ راستیدا، توێژینه‌وه‌کانی پێشوو پێش‌نیاری ئه‌وه ده‌کەن که ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی رۆلێکی گرنه‌گ ده‌بینیت له‌ هاندانی مه‌ده‌نیدا (حه‌دی خه‌تیب، 2007) و ئەو ره‌فتارانه‌ی که سوود له‌ ئەندامانی دیکه‌ی کۆمه‌لگه‌ی نه‌ته‌وه‌یی خۆیان ده‌گه‌یه‌نیت (کالین و سامبانیس، 2018). ئەمه ئاماژه به‌ گرنه‌گی بۆ سهرکرده‌کان ده‌کات بۆ به‌هیزکردنی هه‌ستیکه‌ی به‌هیزی ناسنامه‌ی هاوبه‌شی نه‌ته‌وه‌یی له‌ نیوان خه‌لکه‌که‌یدا. ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی چۆن په‌ره پێ ده‌دات؟ یه‌ک رێگا له‌ رێگه‌ی

پەرۆردەو (سەوز، 2006). سیستەمی پەرۆردەیی کوردستان دەتوانیت لە ڕێگەی مەنەجیکەو ئەمە بە دەست بەینیت کە تیشک دەخاتە سەر زمان و کلتور و میژووی کوردی. هەرچۆنیک بیت ئەو توێژینەوانەیی کە لە پەیمانگاکەمان لەسەر کتیبەکانی خویندنی کوردی لە ئاستی زۆرەملیدا ئەنجام دراو ئەو دەردەخات کە بە زەحمەت سەرکەوتوون لە پەرۆردەکردنی ئەوێک لە قوتابیان بە شارەزایی زمانی ورد و چاوەڕوانکراو بۆ پیکهینانی ناسنامەیی نەتەوێی. دوو لیکۆلینەوێ تر کە تەماشای کاریگەری قوتابخانە ئەهلیبەکان دەکەن لەسەر تیکەڵکردنی کۆمەلایەتی و ناسنامەیی نەتەوێی هەرۆهە ئاماژەیان بەو دا کە زمان و میژووی کوردی دوو بابەتی گەرنگ بۆ هەستی ناسنامەیی نەتەوێی قوتابیان بە جدی وەرناگیریت (سالح . et.al 2016 بەشداری قوتابخانە تاییبەتەکان و کتیبەکانی خویندنی لە دروستکردنی ناسنامەیی نەتەوێی پێویستە بێتە جیگەیی خویندنی زیاتر. سەرەرای ئەوێش کە ئەنجامەکانمان متمانەیان بە حکومەت وەک هیزیکی سەرەکی لێخوڕینی پشت بەشداری خەلک لە دەنگداندا ئاشکرا کرد، پێویستە سەرکردەکان ڕیگاکان دیاری بکەن بۆ بەهیزکردنی متمانەیی خەلک ئەمە خالێکی زۆر گەرنگ، چونکە زۆر بەی وەلامدەرەکانی ئەم توێژینەوێ دەریخست کە متمانەیی زۆر کەمیان بە حکومەتەکیانەو هەیه. سەرەرای ئەوێش، لەگەڵ لیکۆلینەوێکانی پیشوودا، رازیوونی ژیان پیشبینی ئەگەری دەنگدانی زیاتری دەکرد (فلاقین و کیانی، 2012). ئەم دۆزینەوێ لەوانەیی گونجاو بیت بۆ هەندیک لەوانەیی کەسێک پیشبینی ئەو بکات کە ئەوانەیی لەژێانی خۆیان زیاتر رازین لەگەڵ پرۆسەیی سیاسیدا نین چونکە رەنگە کەم خەمی کێشەیی کۆمەلایەتی و سیاسیان هەبیت. هەرچۆنیک بیت، دەرۆونناسانی سیاسی باس لەو دەکەن کە ئەو کەسانەیی کە لە ژێانیان رازین لە راستیدا زیاتر لە چالاکی سیاسی وەک دەنگدان بەشداری دەکەن، چونکە بە شیوێکی گشتی زیاتر نیگەرەن لە کێشە کۆمەلایەتی و سیاسیه فراوانەکان. بەواتایەکی تر، بەختەوێ دیموکراسی و شک ناکاتەو (فینەو، 1984).

یەک دۆزینەوێ ئاگادارکەرۆه لە لیکۆلینەوێکەمان ئەوێه کە بە تیکرایی، وەلامدەرۆهەکان ئەوێیان دەرخست کە ئەوان زۆر نارازین لە ژێانیان. سەرەرای ئەوێش، رازیوونی ژیان نەک هەر پیشبینی دەنگدانی دەکرد، بەلکو پیشبینی متمانەیی زیاتریش بە حکومەت دەکرد ئەمە مانای چیە؟ واتە سەرەرای نزمی ئاستی ژیان و متمانەکردن بە حکومەت، ئەوانەیی ئاستی بەرزی ژیان و متمانەیان

به حکومت را گه یاندبوو، نه گه ری دهنگدانشیان زیاتر بوو. نه مهش گرنگی و پهله کردن له ناساندنی گورانکاریه پیکهاته بیهکان دهخاته روو که ناسراون به بهشداری کردن له رازیوونی ژیان، وهک هلی کار، پهروه رده، و دهر فته یهکسان. ههستی ئینتیمای ئینتیک یان نه تهوهی وهک هاندهریک بو بهشداری سیاسی و دهنگدانی تایهت بهنزیکهی دیاردهیهکی جیهانیه که سیسته می سیاسی دهوانیت سوود لهپله جوړاو جوړهکان له کومه لگا جیاوازهکاندا بقوزیتتهوه. به لام متمانه کردن به نوخبهی سیاسی یان دهستهی حوکمران چیروکیکی تره. یهکیک له نیشاندهره گرنگهکانی متمانه به نوخبهی فرمانروا رادهی جولهی کومه لایهتی بهرو سهرهوهیه. بوونی نهو هه لومهرجه نابوریه کومه لایهتیانه زمینهی متمانهی هاو لاتیانه رازیوونی ژیان به توندی پشت ده بهستیت به پیشبینی کردن له ژیان و دهر فتهکاندا. هیچ نابوریهک ناتوانیت کار بکات به بی پلهیهکی باش له پیشبینی کردن و بهرچا ورونی. پیویسته حکومت به دانانی سیاست و بریار له کیشهی هره گرنگ چاره سهر بکات بو نهوهی خه لک بتوانن پلان و پیشبینی ژیانی خو یان بکن. سهره رای نهوش ههولهکان پیویسته بهرو باشترکردنی گهیشتی خه لک به کوالیتی بهرز و فیرکردنی یهکسان و پیشه و ژیانی بازرگانی و دهنگدانی بهشداری سیاسی پیکهاتهیهکی ستاندارده له کارلیک کردن له نیوان پهسهنده تاکهکان و حوکمرانیتی دهولهتدا. نهو متمانهیه کاردهکاته سهر هه لیزاردنی تاکهکانی کوردستان بو دهنگدان یان خو به دهستهوه دان له ریگهی متمانه کردن به داموده زگا گشتیهکان ناماژیهکی راشکاوانه بو سیاستسازان ده نیریت که نهو چالاکیانهی متمانه له جهستهی گشتیدا به هیز دهکن بایه خیکی جیا سهره رای نزمی ناستی ژیان و متمانه به حکومت، به لام به سهر سورمانهوه ناسنامهی نه تهوهی له نیوان وه لامدهره کانماندا تارادهیهک به هیز مایهوه. بویه ده بیت سهر کرده سیاسییهکان ههولبدن متمانهی خه لک به حکومت زیاد بکن و بهشداری دهنگدانش به بهرزکردنهوهی ههستی "نیمه پیکهوهین". ههرچونیک بیت بو نه کاره پیویسته سهر کرده سیاسییهکان نیشانی خه لکه که یان بدن که نامانجی سهره کیان زیادکردنی خوشگوزهرانی خه لکه که یه و نامادهن خو یان به بهرپر سیار بزائن.

کاری زیاتر

رپورتەكەمان يەكەمە بۇ ھەلسەنگاندنى سىستەماتىكى فاكترەكان كە پىشېنى دەنگدان دەكەن. كەلكوهرگرتن لە لىكۆلېنەوھى سەردەم لە بوارەكانى دەروونناسى و كۆمەلناسى و ئابوورىەوھە، ئىمە پىشېنىكەرانى كۆمەلایەتى و كۆمەلایەتى دىمۆگرافى دەنگدانمان تاقىكردەوھە لەكاتىكدا ھەردوو كۆمەلە فاكترەكە پىشېنىكەرى گرنكى دەنگدان بوون، فاكترە دەروونىيەكان (بەتايبەتى متمانەى حكومەت و ناسنامەى نەتەوھى و ئەركى مەدەنى) بەھىزترىن بوون. دۆزىنەوھەكانمان ئامازە بەبوارە گرنگەكان دەكات بۇ خویندەوھى داھاتوو بۇ ئەوھى كەى و بۇچى خەلك خەرىكى چالاكى سىياسىن وەك دەنگدان. ھەروھە تىگەشىتن و باشتركردى رەزامەندى ژيانى ھاوالاتيان و متمانەكردن بەحكومەت و ئەركى مەدەنى. پىويستى بەلىكۆلېنەوھىكە ھەمەلایەنەىە بۇ سىكتەرە جىاوازەكان و ئەكتەرەكانى حكومەت. بۇيە پىويستى بە لىكۆلېنەوھىكە بەردەوام و گشتگىر ھەيە لەسەر پالئەرى متمانە بەحكومەتەكەمان. پىشېنارىك ئەوھىە كە شىكردەوھىكە گشتگىرى ناوچە جىاوازەكانى دەنگدان ئەنجام بدرىت بۇ دىارىكردى ئەولەوھىەتى ئابوورى كۆمەلایەتى لەدىالوگىكى نرىكدا لەگەل دانىشتوانى ھەر قەزايەك. خویندنى ئىمە زىاتر ئەوھە دەردەخات كە خویندكاران و ژنى مألەوھە و بىكاران كەمتر لە ژىانيان رازىن بە بەراورد لەگەل گروپەكانى دىكەى بەشداربووان. بۇ تىگەشىتنى باشتر لەھۆكارەكانى نارەزايى ئەم گروپانە لەژىانيان، پىويستە خویندەوھى داھاتوو فاكترەى ترى دىمۆگرافىاى كۆمەلایەتى و كۆمەلایەتى و دەروونناسى كۆمەلایەتى و ئابوورى بىشككىتەوھە.